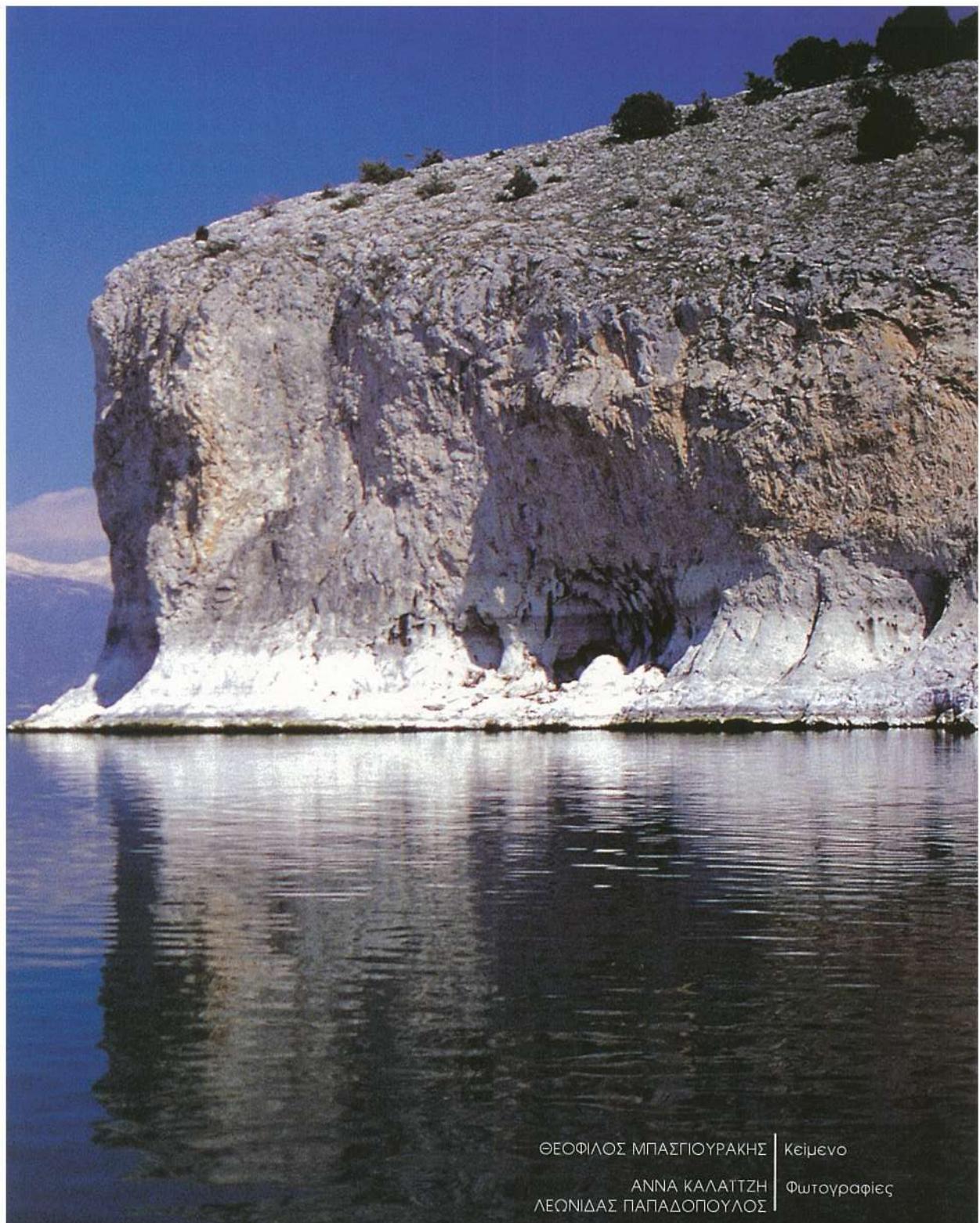

ΠΡΕΣΠΕΣ

Η ΑΘΕΑΤΗ ΠΛΕΥΡΑ

Β' ΜΕΡΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ | Κείμενο

ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΤΤΖΗ
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ | Φωτογραφίες

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΤΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

Νοτιοανατολικά του χωριού Πύλη και κοντά στη δυτική όχθη της Μικρής Πρέσπας, υψώνονται τα ερείπια του παμπάλαιου βυζαντινού ναού του Αγίου Νικολάου, στον οποίο συνεχίζονται οι εργασίες αποκαταστάσεως από την Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Βέροιας.

Ταθέατη πλευρά των Πρεσπών, η αθέατη πλευρά του Νομού Φλώρινας! Όχι μόνον υπάρχει αλλά εκεί βρίσκεται η μαγεία του τόπου και η ουσία του. Η αθέατη πλευρά εντοπίζεται και σε άγνωστα σημεία και μορφές συμπεριφοράς, αλλά και σε παρεξηγημένα.

Η περιοχή των Πρεσπών, όπως ο Νομός Φλώρινας στο σύνολό του, εμπίπτουν στην κατηγορία του άγνωστου αλλά και σ' αυτήν του παρεξηγημένου. Ο λόγος είναι απλός: είμαστε μαχούντες από τα αστικά κέντρα. Έχουμε μια ιστορία γεμάτη πόνο, δάκρυα, πολέμους, σφαγές. Με αποτέλεσμα οι ίδιοι οι κάτοικοι επί γενιές, να θέλουν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, για να βρουν καταφύγιο, να ζήσουν μια αξιοπερπτή ζωή. Οι ίδιοι οι Φλωρινιώτες μέχρι ποτίν λίγα χρόνια ταύτιζαν τα τοπικά πολιτισμικά τους στοιχεία με την οπισθοδόσμηση, με το κακό παρελθόν, απ' το οποίο ήθελαν να ξεφύγουν. Η κυριή γνώμη των αστικών κέντρων επί γενιές θαμπωμένη από το πυροτέχνημα του "εξενωφωπαϊσμού", αγνιόταν να κοιτάζει προς τα εμάς, να μας καταλάβει.

Ήλθε όμως ο καιρός, που το σώμα των εξενωφωπαϊσμού μπήκε στις σωστές του διαστάσεις. Ο σύγχρονος Έλληνας ψάχνει τις φίλες του, την ψυχή του. Και ανακαλύπτει, ότι μπορεί να τα βρει στις μαχούντες και παρεξηγημένες περιοχές όπως οι Πρέσπες, όπως ο Νομός Φλώρινας. Και ψάχνει τις αθέατες πλευρές τους.

Εμέις, οι κάτοικοι του Νομού Φλώρινας, που όπως πάντοτε βοηθούσαμε τους υπόλοιπους Έλληνες ως κυματοθραύστες, είμαστε πάλι εδώ, παρόντες, έτοιμοι να βοηθήσουμε σ' αυτόν τον πηγαμό προς την Ιθάκη. Και αυτή η Ιθάκη δεν θα μας ξεγελάσει, αλλά ούτε θα την βρούμε φτωχική. Ο πλούτος μας είναι η ψυχή μας. Την ψυχή μας αυτή θα βρούμε στην αθέατη πλευρά των Πρεσπών, την αθέατη πλευρά του Νομού Φλώρινας.

Συγχαρητήρια στο ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ για την πρωτοβουλία του να φέρει την αθέατη πλευρά των Πρεσπών.

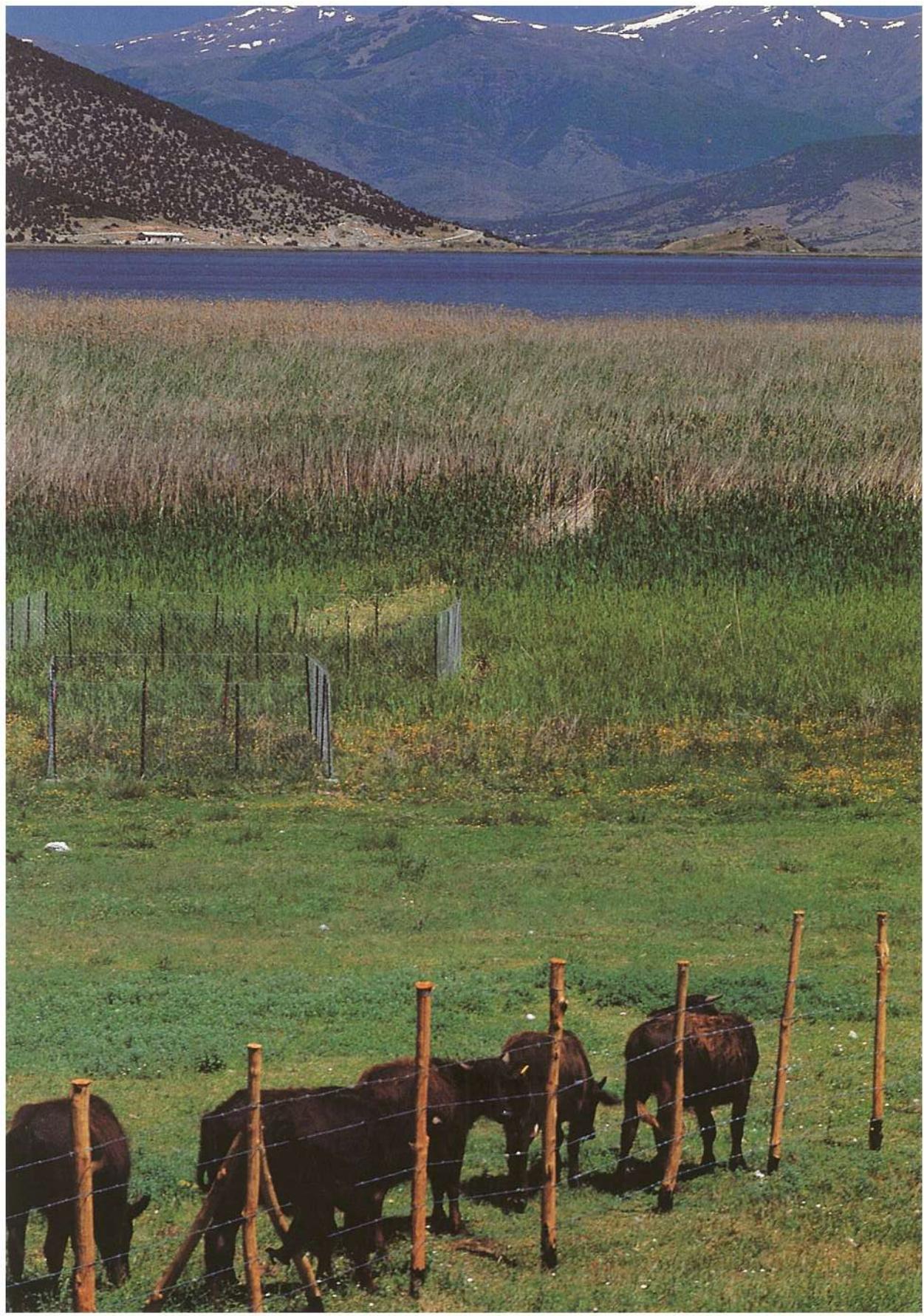
ΠΑΥΛΟΣ ΑΛΤΙΝΗΣ
ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για πολλά χρόνια πίστευα, πως ήξερα σχεδόν τα πάντα για τις Πρέσπες. Ήταν μια βεβαιότητα που γεννήθηκε- όχι εντελώς αδικαιολόγητα- μετά από πολλές επισκέψεις στην περιοχή, για περισσότερα από 15 χρόνια. Στη διάρκεια αυτών των επισκέψεων γνώρισα όλους τους κατοικημένους οικισμούς, γεύθηκα- ως γνήσιος Έλλην- τις περισσότερες τοπικές σπεσιαλιτέ και πέρασα

τις νύχτες μου, χειμώνες ή καλοκαίρια, στα γνωστότερα τουριστικά κέντρα της περιοχής. Γνώρισα αρκετούς Πρεσπιώτες και συζήτησα μαζί τους, επισκέφθηκα τα επιφανέστερα βυζαντινά μνημεία, χάρηκα τις φωνές και το

Νεροβούθαλοι στα υγρολιβιάδα της Πύλης. Έχουν μεταφερθεί πριν από μερικά χρόνια από τη λίμνη Κερκίνη.

πέταγμα των πουλιών ανάμεσα στις καλαμιές και στα γαλήνια νερά των λιμνών. Κάποιο χειμώνα την περισσότερη δεκαετία, χωρίς φωτογραφική μηχανή στα χέρια, αποτύπωσα για πάντα στη μνήμη μου την απέραντη παγωμένη επιφάνεια της Μικρής Πρέσπας. Τί παραπάνω, μετά απ' όλα αυτά, θά πρεπε να ξέρω για τις Πρέσπες;

Το μέγεθος της αγνοίας μου άρχισα να το συνειδητοποιώ, όταν αποφασίσαμε ν' ασχοληθούμε συστηματικά με την περιοχή. Πράγματα, που ως τότε ήταν άγνωστα ή θεωρούντο αισήμαντα, απέτησαν ξαφνικά μια άλλη διάσταση. Γωνιές κρυμμένες μέσα σε δάση και χαράδρες ή πίσω από βουνοκορφές, πρόβαλαν στα μάτια μας με απίστευτη μεγαλοπρέπεια και άλλα σημεία, ταπεινά και ξεχασμένα, μας γύρισαν πίσω στο παρελθόν, μας υπενθύμισαν μια άλλη εποχή. Ένα καινούργιο οδοιπορικό, συναρπαστικό και απρόσμενο άρχισε να εξελίσσεται μπροστά μας, τόσο διαφορετικό από τις μέχρι τώρα "αστικές" προσεγγίσεις μας στην περιοχή. Κάθε λεπτομέρεια, κάθε παρατήρηση, κάθε νέα πληροφορία, ήταν ένα πολύτιμο κομματάκι, που έλειπε ως τότε από το τεράστιο παζλ του πίνακα των Πρεσπών.

Αυτή την πρωτό-γνωρη εικόνα, σε συνδυασμό με κάποιες παλιότερες εμπειρίες μας, θα επιχειρήσουμε να σας αποκαλύψουμε σ' αυτό το δεύτερο μέρος για τις Πρέσπες. Δεν διεκδικούμε τη δόξα της ολοκληρωτικής κάλυψης του θέματος, αυτό άλλωστε θα ταν ανέφικτο μέσα στα περιορισμένα πλαίσια του άρθρου. Ελπίζουμε απλά, όπως πάντα άλλωστε, να σας δώσουμε μια σφαιρικότερη άποψη και να σας παρακαλήσουμε ν' ανακαλύψετε ακόμη περισσότερο την μοναδική αυτή περιοχή, μέσα από τις δικές σας εμπειρίες.

ΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΑΣΕΡΗΣ

Πάνωτη χωρίς απόφαση αξιοποίησής της είναι μισή γνώση", συνήθιζε να μου λέει, ως τα βαθιά γεράματά της, η αείμνηση μητέρα μου. Γνώριζα από καιρό, αρκετά αργιστά ομολογώ, την ύπαρξη των ερειπίων της Δασερής. Με καθαρή ατμόσφαιρα από τον Άγιο Αχιλλειο, έβλεπα συχνά ν' αισθάνομαι κάτι στις αντικρινές νοτιοδυτικές ακτές της Μικρής Πρέσπας. Φαινόταν και κάποιος χωματόδρομος, που συνέδεε προφανώς το χωριό Πύλη με την περιοχή της Δασερής.

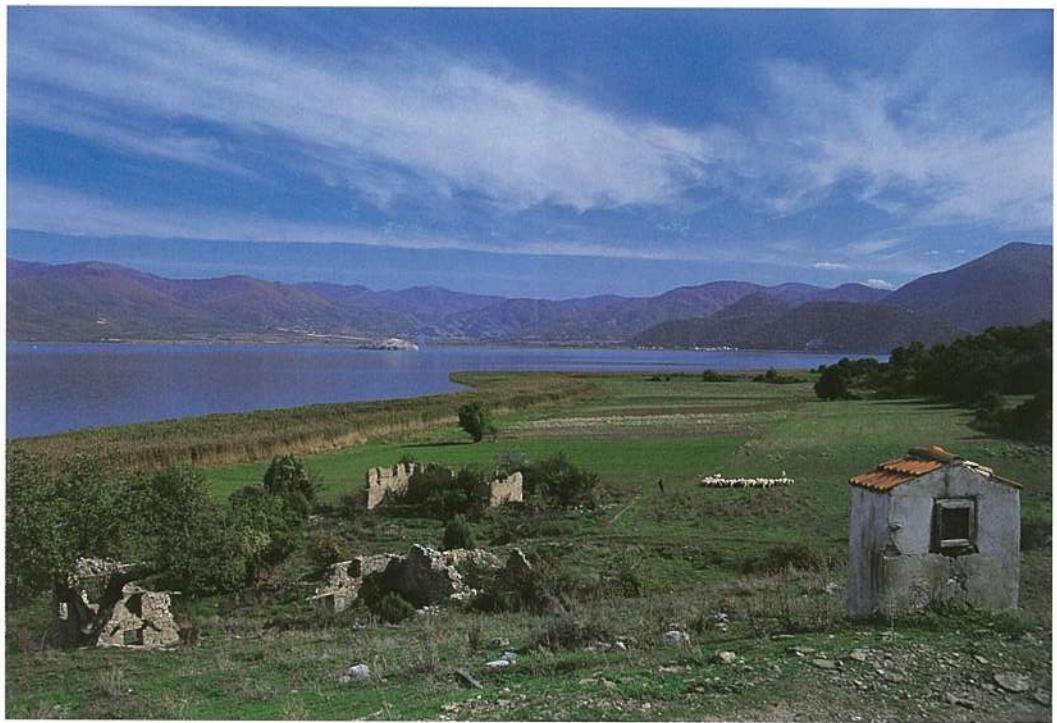
"Τι να κάνεις όμως εκεί κάτω; Δεν έχει απο-

μείνει τίποτα πια", πρόσφτασαν κάποιοι ντόπιοι να με απογοητεύσουν. Η γνωμάτευση των "ειδημόνων" έπιασε τόπο. Τα ερείπια της Δασερής ξεχάστηκαν, βγήκαν έξω από τα πιθανά μου δρομολόγια με την ετικέτα: "σημείο άνευ ιδιαιτερού ενδιαφέροντος". Έτοι περιοδιστήκαν όλ' αυτά τα χρόνια ν' ανεβοκατεβαίνω την ασφαλτοστρωμένη διαδρομή από την Πύλη ως το Βροντερό, το δυτικότερο κατοικημένο σημείο της Πρέσπας, χωρίς ούτε μια φορά να επιχειρήσω από την Πύλη να μπω στον χωματόδρομο.

Τέλη Οκτώβρη 1999, το τελευταίο φθινόπωρο του αιώνα και της χιλιετίας, Ήλιος ζεστός, συνθήκες ελάχιστα φθινοπωρινές, κάθε μέρα συναγωνίζεται την άλλη σε μια πρωτόγνωρη για την εποχή ηλιοφάνεια. Στην είσοδο του χωριού Πύλη μια πινακίδα μάς δείχνει στ' αριστερά την κατεύθυνση για τον βυζαντινό ναό του Αγίου Νικολάου. Μπαίνουμε χωρίς δισταγμό στον χωματόδρομο και δυο χιλιόμετρα πιο κάτω, μέσα σε επίπεδα χωράφια φασολιών και τριφυλλιών, βρισκόμαστε μπροστά στον ναό του **Αγίου Νικολάου**. Η παλαιότητα του μνημείου είναι ολοφάνερη, όπως και η έξοχη αρχιτεκτονική του. Κάθε τούβλο, κάθε κεραμίδι, κάθε μικρή ή μεγάλη αφίδια, φέρουν τη σφραγίδα μιας αξιοθαύμαστης κατασκευαστικής τεχνικής. Λείπει ο τρούλος, τα παράθυρα της βόρειας και νότιας κόρυγχης, καθώς και η ανωδομή της κόρυγχης του iερού. Είναι όμως παράγορο το γεγονός, ότι δύο ο ναός περιβάλλεται με σκαλωσίες και ειδικές σημάνσεις της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Βέροιας, που έχει δρομολογήσει εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου.

Από το θαυμάσιο βιβλίο "ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ" του Υπουργείου Πολιτισμού (Αθήνα 1991) πληροφορούμαστε, ότι ο ναός είναι τρίνυχος και ότι ο πλούσιος κεραμοπλαστικός διάκοσμος στις εξωτερικές όψεις του καθιστούν τον ναό του Αγίου Νικολάου ένα μνημείο μοναδικό στον χώρο των Πρεσπών. Με την χρονολόγηση του ασχολήθηκε κυρίως ο Στ. Πελεκανίδης που πρότεινε τον 12ο αιώνα, ενώ ο Ν. Μουτσόπουλος πρότεινε το τέλος του 13ου αιώνα, άποψη που φαίνεται πιθανότερη.

Ο δρόμος συνεχίζεται κανονικά, με ελάχιστες ανωμαλίες. Τα μόνα ίσως προβλήματα για συμβατικά αυτοκίνητα θα εμφανισθούν σε κάποια σημεία εξαιτίας λάσπης μετά από βροχοπτώσεις. Η διαδρομή περνάει ανάμεσα από πυκνή βλάστηση, όπου κυριαρχούν τα

Ότι έχει απομείνει από το άλλοτε πανέμορφο χωριό της Δασερής, πολύ κοντά στην δυτική όχθη της Μικρής Πρέσπας. Αν κάποτε στον ίδιο χώρο μπορούσε να δημιουργηθεί ένας οικισμός -πρότυπο-, θα ήταν σίγουρα ένας από τους γραφικότερους και θεαματικότερους των Πρεσπών.

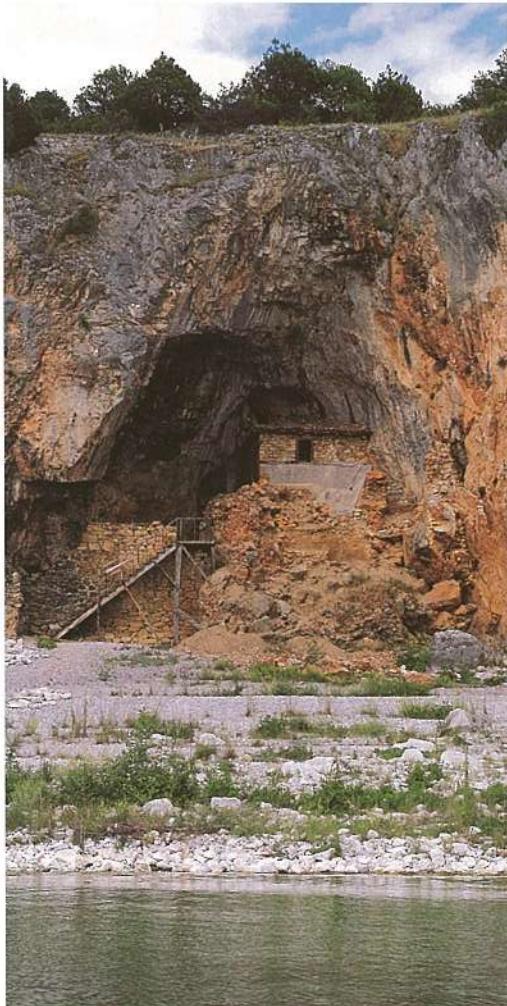
πυξάρια, τα κυπαρίσσια και τα σφενδάμια. Υπέροχα δάση δρυός, διακοσμημένα με τους χρωματικούς τόνους του φθινοπώρου, ανεβαίνουν δυτικά στις λοφοπλαγιές, ενώ στ' ανατολικά και στα βόρεια εκτείνονται επίπεδες εκτάσεις με καλλιέργειες και βοσκοτόπια, που έχουν σαν σύνορο τους καλαμιώνες και τα νερά της λίμνης.

Τεσσεράμισι σχεδόν χιλιόμετρα μακριά από την Πύλη, μια μικρή ανηφόρα μάς οδηγεί σ' ένα σημείο πανοραμικό. Χαμηλά στο καταπόδινο λιβάδι ένας τσοπάνος σηκώνει το χέρι του και μιας χαιρετάει, παραδίπλα βόσκουν αμέριμνα τα πρόβατά τουν. Εδώ κι εκεί μερικοί γηρεμισμένοι τοίχοι, αλλού κάποιοι σωροί από πέτρες φανερώνουν, ότι βρισκόμαστε σ' ό,τι έχει απομείνει από το χωριό της Δασερής. Στο σημείο αυτό η λίμνη στενεύει, τα σπίτια της Μικρολίμνης καθηεφτίζονται πεντακάθαρα σ' ανατολικά. Στην ίδια σχεδόν απόσταση ορθώνται στα βόρεια το νησάκι του Αγίου Αχιλλείου, ενώ ακριβώς απέναντί μας, πολύ πιο κοντά, δευτόρδει το μικρό Βιδρονήσι, με τον συμπαγή του όγκο

και τις απόκρημνες ακτές του. Πέρα στο βάθος, στον ανατολικό και βόρειο ορίζοντα, κυριαρχούν καταλυτικά οι πανύψηλες κορυφές του Βαρνούντα, με τα χωριουδάκια των Πρεσπών να ασπρίζουν στις πλαγιές του. Αρβανίτικο χωριό ήταν η Δασερή και το παλιό της όνομα μέχρι το 1912 που έγινε η ανταλλαγή των πληθυσμών, ήταν "Δαργονιστά". Με τα τραγικά γεγονότα του εμφυλίου πολέμου του 1946-49 εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους της και ερημώθηκε.

Απομένουμε ώρα πολλή καθισμένοι στο γρασίδι με συντροφιά τα ερείπια, τους γλυκούς ήχους από τα κουδουνάκια των προβάτων και το ανυπέρβλητο θέαμα μπροστά στα μάτια μας. Πολύ δύσκολα μπροστά να πιστέψουμε, πώς ένας τέτοιος πανέμορφος τόπος, είναι καταδικασμένος να μείνει για πάντα σιωπηλός.

"Απ' όλα τα κτίρια του χωριού μόνο οι τοίχοι του σχολείου έχουν απομείνει όρθιοι. Η θέα από το σχολείο, που βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο του χωριού, προς τη Μικρή Πρέσπα και τη Σφήκα, είναι μαγευτική. Πολλές φορές

Το πρώτο ασκηταριό που συναντάμε κατά μήκος της ακτής είναι της Μικρής Ανάληψης ψηλά σε μια μικρή εσσοχή των βράχων. Η εκκλησία είναι καμαροσκέπαστη και οι τοιχογραφίες που σώζονται στον χώρο του ιερού χρονολογούνται στον 15ο αιώνα.

Το θέαμα είναι επιβλητικό μέσα από τις απόκρημνες βραχοσπηλιές των Ασκηταριών της Μεγάλης Πρέσπας.
(ΦΩΤ. Λ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ)

το ξενοδοχείο, που επιχείρησα να εξερευνήσω τον χωματόδρομο που συνεχίζοταν από το σημείο αυτό προς τα δυτικά, παράλληλα με την λίμνη. Ήταν σε τόσο κακή κατάσταση, που μετά από δύο περόπου χιλιόμετρα, είχα αναγκασθεί να επιστρέψω.

"Ο δρόμος τώρα είναι καλός, βγάζει μέχρι το Βροντερό", μας πληροφορούν οι γυναικες στο ξενοδοχείο. Εμπρός λοιπόν, ας γνωρίσουμε άλλη μια, άγνωστη ως τώρα διαδρομή.

Ανηφορίζει ο δρόμος προς τα δυτικά, πολύ γρήγορα κερδίζουμε υψόμετρο, η Μεγάλη Πρέσπα απλώνεται απέραντη με όλη της την μεγαλοπρέπεια, αχανής σε σχέση με την μικρή της αδελφή. Το οδόστρωμα είναι φυτεμένο με αναρριθμητες πέτρες αλλά είναι ομαλό και αξιόπιστο, είναι αδύνατο να λασπώσει ακόμα και με την πιο δυνατή βροχόπτωση. Το ασβεστολιθικό πετρώδες έδαφος με το χαρακτηριστικό κοκκινόχωμα, επεκτείνεται και έξω από το δρόμο, το πυξάρι βρίσκεται εδώ στον ίδιαντο του χώρο, κυριαρχεί παντού. Μαζί μ' αυτό φυτρώνουν πολλά κέδρα και κυπαρισσια, ενώ λίγο ψηλότερα δεσπόζουν πολύχρωμες βαλανιδιές.

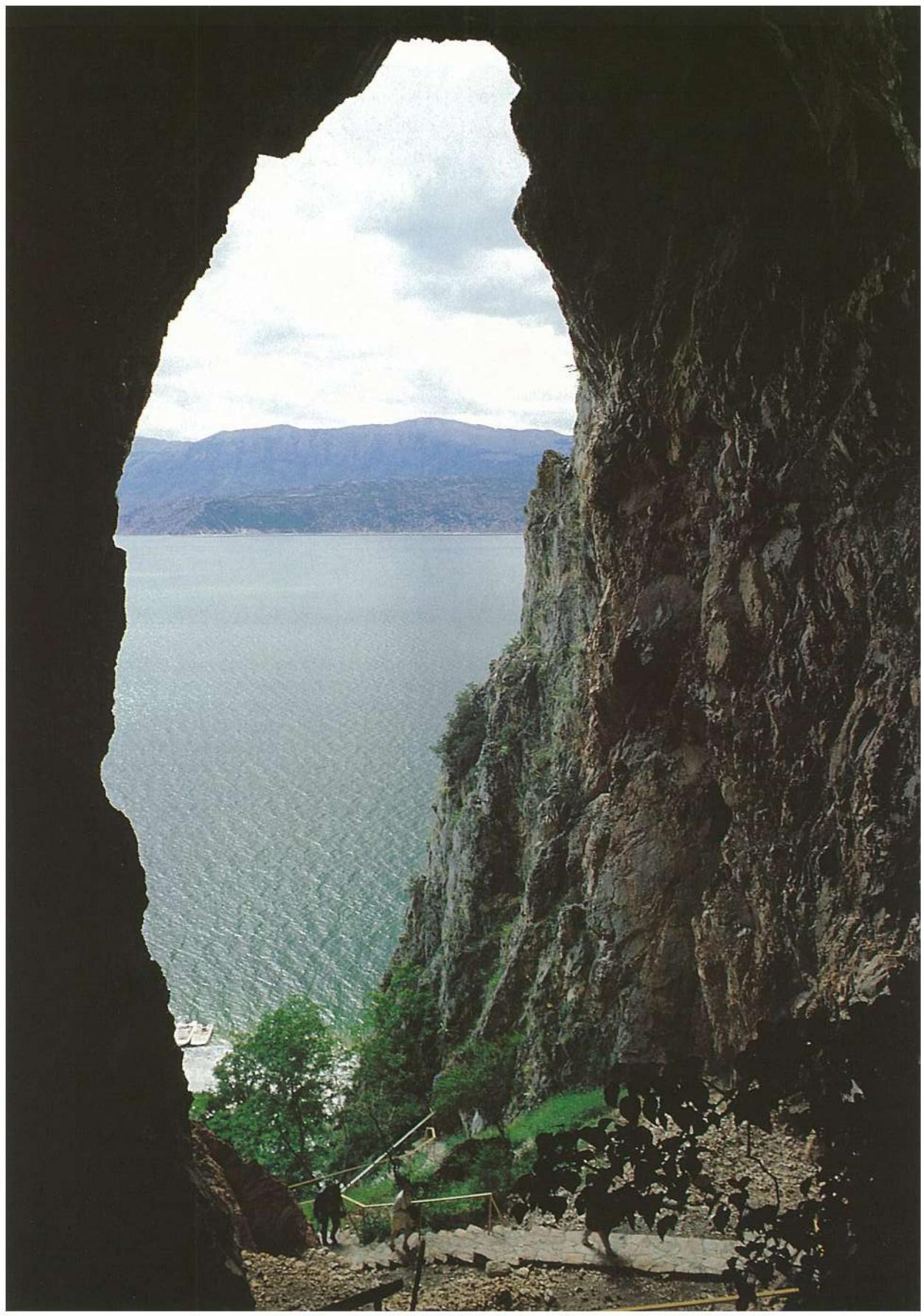
Σε μια στροφή αναγκάζομαι να σταματήσω απότομα. Δυο μικρές χαριτωμένες αγελάδες, στέκονται καταμεσής του δρόμου και μας κοιτάζουν με τα μεγάλα, αθώα τους μάτια. Ανήκουν σ' αυτή την μοναδική βραχύσωμη ποικιλία που έχει απομείνει σε πολύ μικρούς αριθμούς στους Ψαράδες. Μου φέρνουν έντονα στο νου ένα άλλο μικρόσωμο χαριτωμένο ζώο, τα Σκυριανά αλογάκια, που έχουν επιβιώσει από την αρχαιότητα. Ενθουσιασμένη η Άννα βγαίνει από το αυτοκίνητο και κατευθύνεται με ήρεμες κινήσεις προς το μέρος τους. Αιφνιδιασμένες οι μικρές αγελάδες, μένουν για κάποια δευτερόλεπτα ακίνητες. Ύστερα κάνουν μερικά διστακτικά βήματα κι ενώ η Άννα προσπαθεί να πλησιάσει ακόμη περισσότερο, της ξεφεύγουν. Αμέσως μετά, με μια εκπληκτική ευκινησία που δεν διαφέρει από

περνώντας από κει αναρωτιόμουν, πώς ήταν δυνατόν οι μαθητές να προσέχουν αυτά που λέει ο δάσκαλος, με τέτοιο θεϊκό τοπίο να απλώνεται μπροστά τους", γράφει στο βιβλίο του για την Πρέσπα, ο Γ. Κατσαδωράκης.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΨΑΡΑΔΕΣ ΣΤΟ ΒΡΟΝΤΕΡΟ. ΤΑ ΠΕΡΙΦΗΜΑ "ΑΣΚΗΤΑΡΙΑ"

Το απομεσήμερο μάς βρίσκει να πίνουμε ήσυχα τον καφέ μας στην ευρύχωρη αίθουσα του μεγάλου, για τα δεδομένα της περιοχής, ξενοδοχείου, που διαχειρίζεται ο Συνεταιρισμός Γυναικών Ψαράδων. Από τα μεγάλα παράθυρα έχουμε ανεμπόδιστη θέα προς τα βόρεια και ανατολικά, στον κλειστό μυχό όπου καταλήγει η Μεγάλη Πρέσπα. Πάνω από την όχθη της λίμνης ανεβαίνουν αρμονικά, ως τη μέση της άδενδρης λοφοπλαγιάς, τα σπιτάκια των Ψαράδων, στην πλειοψηφία τους παραδοσιακά.

Δεν πάνε πολλά χρόνια, πριν ακόμα κτισθεί

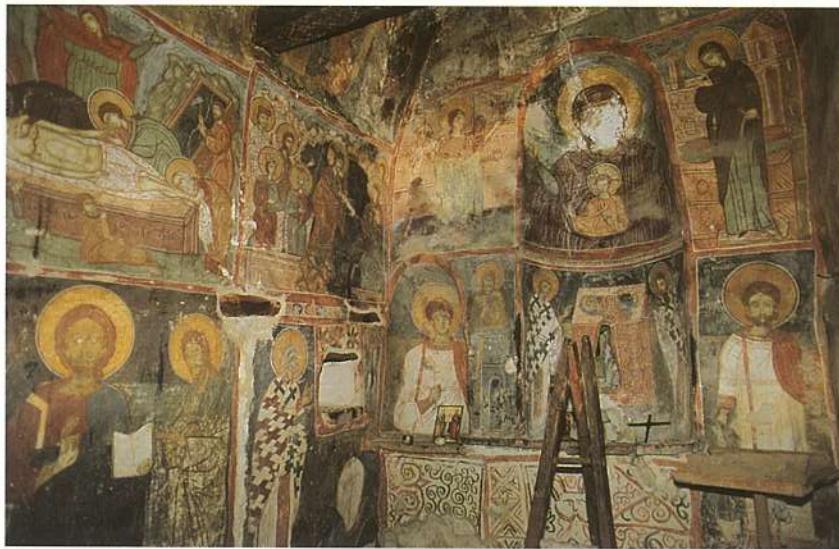
Το ασκηταριό της Παναγίας της Ελεούσας, όπως φαίνεται από τα νοτιοδυτικά. Η Ελεούσα είναι ένας μικρός μονόχωρος ναός με ημιεξαγωνική κόγχη, που καλύπτεται με μία καμάρα. Η τοιχοποιία του αποτελείται από πέτρες και άφθονο κονίαμα με άσπρο επίχρισμα, πάνω στο οποίο κόκκινες γραμμές μιμούνται τους πλίνθους, που εκείνη την εποχή συνηθίζονταν στην τοιχοποιία. Επειδή οι πλίνθοι ήταν δύσκολο να κατασκευαστούν η να μεταφερθούν σ' αυτό το σημείο της λίμνης ο τεχνίτης μιμήθηκε με τις κόκκινες γραμμές των κεραμοπλαστικό διάκοσμο. Στο τόξο πάνω από την είσοδο εικονίζεται η Παναγία βρεφοκρατούσα. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή που υπάρχει πάνω από την είσοδο, ο ναός ανεγέρθηκε το 1410.

κατοικιας, σκαρφαλώνουν το πρανές του δρόμου και βρίσκουν καταφύγιο μέσα στα πυξάρια. Μένω να τις παρακολουθώ εντυπωσιασμένος, κανένα γνωστό είδος αγελάδων δεν θα αντιδρούσε μ' αυτό τον εξαιρετικά ενεργητικό τρόπο.

Αφήνουμε τις αγελαδίτσες στην ησυχία τους και συνεχίζουμε. Καθώς βρισκόμαστε σε σημαντικό υψόμετρο πάνω από την επιφάνεια της λίμνης, οι βάρκες που πηγαίνονται στα Ασκηταριά γεμάτες επισκέπτες μοιάζουν με ευκίνητα μαύρα σημαδάκια, που αυλακώνουν με ταχύτητα τα νερά της λίμνης. Στις απόκρημνες πλαγιές, που δεκάδες μέτρα χαμηλότερα κάθετα την επιφάνεια της Μεγάλης Πρέσπας, έχουν σχηματισθεί πολλές βραχοσπηλιές, απρόσιτες από την ξηρά.

Σ' αυτές τις ιδανικές συνθήκες απομόνωσης αποτραβήχθηκαν ήδη από τον 13ο αιώνα πολλοί μοναχοί που δημιούργησαν τα περίφημα "Ασκηταριά". Παλιότερο είναι το μονόχωρο καμαροσκέπαστο ασκηταριό της **Μεταμόρφωσης**, έργο του 13ου αιώνα. Στις αρχές του 15ου αιώνα ανήκει το ασκηταριό της **Παναγίας της Ελεούσας**, που είναι το μεγαλύτερο και στέγαζε τους περισσότερους μοναχούς. Στο τέλος του ίδιου αιώνα ανήκει επίσης και το ασκηταριό της **Ανάληψης**.

Μια επίσκεψη με βάρκα από τους Ψαράδες στα ασκηταριά της Μεγάλης Πρέσπας είναι μια σύνθετη εμπειρία, που δύσκολα μπορεί να ληφθούνται κανείς. Εδώ, το φυσικό κάλλος της περιοχής συναγενίζεται την μαγεία της διαδρομής και την έντονη θρησκευτικότητα

Εκτός από το απαράμιλλης ομορφιάς τοπίο στα Ασκηταριά, την συγκλονιστικότερη εντύπωση προκαλεί η ζωγραφική στους βράχους, που αν και χρονολογείται από τον 15ο αιώνα, διατηρείται σε θαυμάσια κατάσταση στα περισσότερα Ασκηταριά. Στην φωτογραφία εικονίζεται μια συνολική άποψη της παράστασης του Επιταφίου Θρήνου στο Ασκηταριό της Παναγίας Ελεούσας, που διατηρείται περίφημα σχεδόν 600 χρόνια (από το 1410).

που αποτνέει ο χώρος.

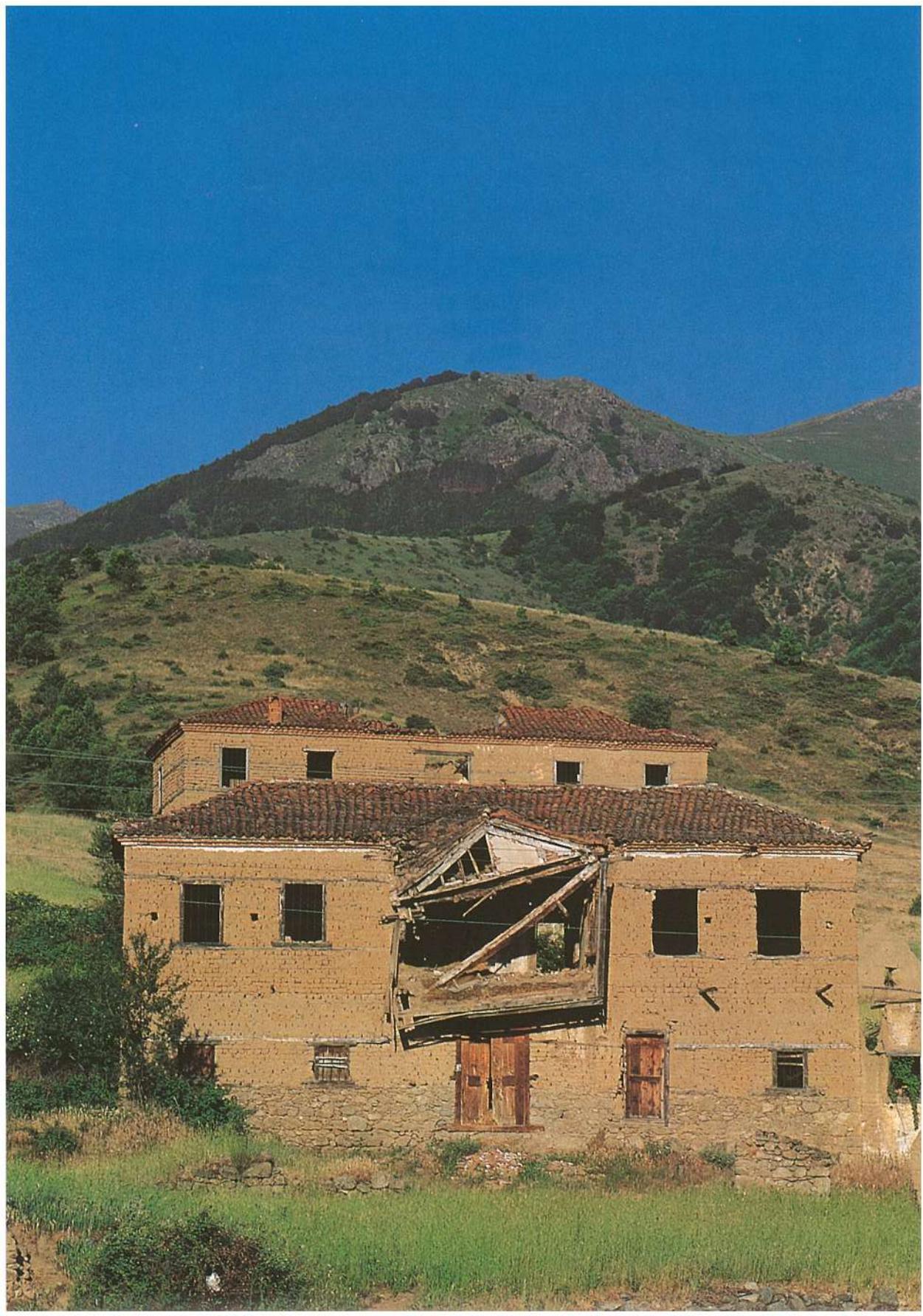
Ανηφορίζει ακόμη περισσότερο ο δρόμος αλλά πάντοτε βατός για οποιοδήποτε αυτοκίνητο. Η βλάστηση πυκνώνει, η μακία παραχωρεί τη θέση της στους γαύρους, τις βαλανιδιές και τα σφενδάμια. Πού και πού σταματάμε και αποθαυμάζουμε την απεραντοσύνη της λίμνης με τις οροσειρές των Σκοπίων και της Αλβανίας στον βόρειο και δυτικό ορίζοντα αντίστοιχα. Και σκέφτομαι, πως είναι στ' αλήθεια μεγάλο προνόμιο για μας, να βρισκόμαστε για πρώτη φορά σ' αυτό το υπέροχο σημείο της περιοχής, ανάμεσα στα χρώματα του φθινοπώρου από τη μεριά του βουνού και στην ακίνητη αστραφτερή επιφάνεια από τη μεριά της λίμνης.

Ρίχνουμε μια τελευταία ματιά στον ανοιχτό ορίζοντα και αλλάζουμε προσανατολισμό, καθώς ο δρόμος εγκαταλείπει οριστικά την αγκαλιά της Πρέσπας και κατευθύνεται νότια- νοτιοδυτικά, προς το εσωτερικό. Το εδαφός γίνεται επίπεδο, με πλούσιο κοκκινόχωμα, καλλιεργημένες εκτάσεις, βοσκοτόπια και αιωνόβια δέντρα δρυός. Σε απόσταση 8,3 χιλιομέτρων από το σημείο εκκινήσης μας μπροστά από το ξενοδοχείο "Ψαράδες", προσεγγίζουμε την άσφαλτο που συνδέει την

Πύλη με το Βροντερό. Πέντε χιλιόμετρα πιο πάνω ανηφορίζουμε τις χαρακτηριστικές χαμηλές σιλουέτες από τις στάνες του χωριού. Καθαρά κτηνοτροφικό και γεωργικό χωριό το Βροντερό, αρκετά εκτεταμένο, είναι το μοναδικό χωριό των Πρεσπών, που δεν έχει θέα προς τις λίμνες. Εδώ στην εσχατιά της Ελλάδας ζει στην απομόνωσή του, η πρόσβαση στην κλειστή του κοινωνία είναι δύσκολη, αφού απουσιάζει το μοναδικό σημείο αναφοράς, μια ταβέρνα ή έστω ένα καφενείο. Πολλές φορές αναρωτήθηκα για τους λόγους αυτής της εθελούσιας απομάκρυνσης των κατοίκων του από το τουριστικό ρεύμα, που όλο και περισσότερο μεγαλώνει στη περιοχή, αλλά ποτέ δεν πήρα μια απάντηση.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΙΑΣ ΆΛΛΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Καθώς παίρνουμε ν' ανηφορίζουμε τα υψώματα του Λαιμού και του Άγιου Γερμανού, παρεμβάλλεται υποχρεωτικά στο οπτικό μας πεδίο μια πινακίδα με την ένδειξη "ΜΗΛΙΩΝΑ". Είναι αλήθεια, ότι στην αρχική μου επίσκεψη, πολλά χρόνια στην περιοχή, δεν την πρόσεξα, μπορεί και να μην υπήρχε τότε. Κάποιες επόμενες φορές, έχοντας

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ένα κομμάτι κιτρινισμένης εφημερίδας του '65 με την φωτογραφία του Γεώργιου Παπανδρέου, βρέθηκε σ'ένα ερειπωμένο σπίτι της Μηλιώνας, ανάμνηση και ντοκουμέντο μιας μακρινής, ταραγμένης εποχής, που άφησε βαθιά σημάδια στα κατοπινά χρόνια.

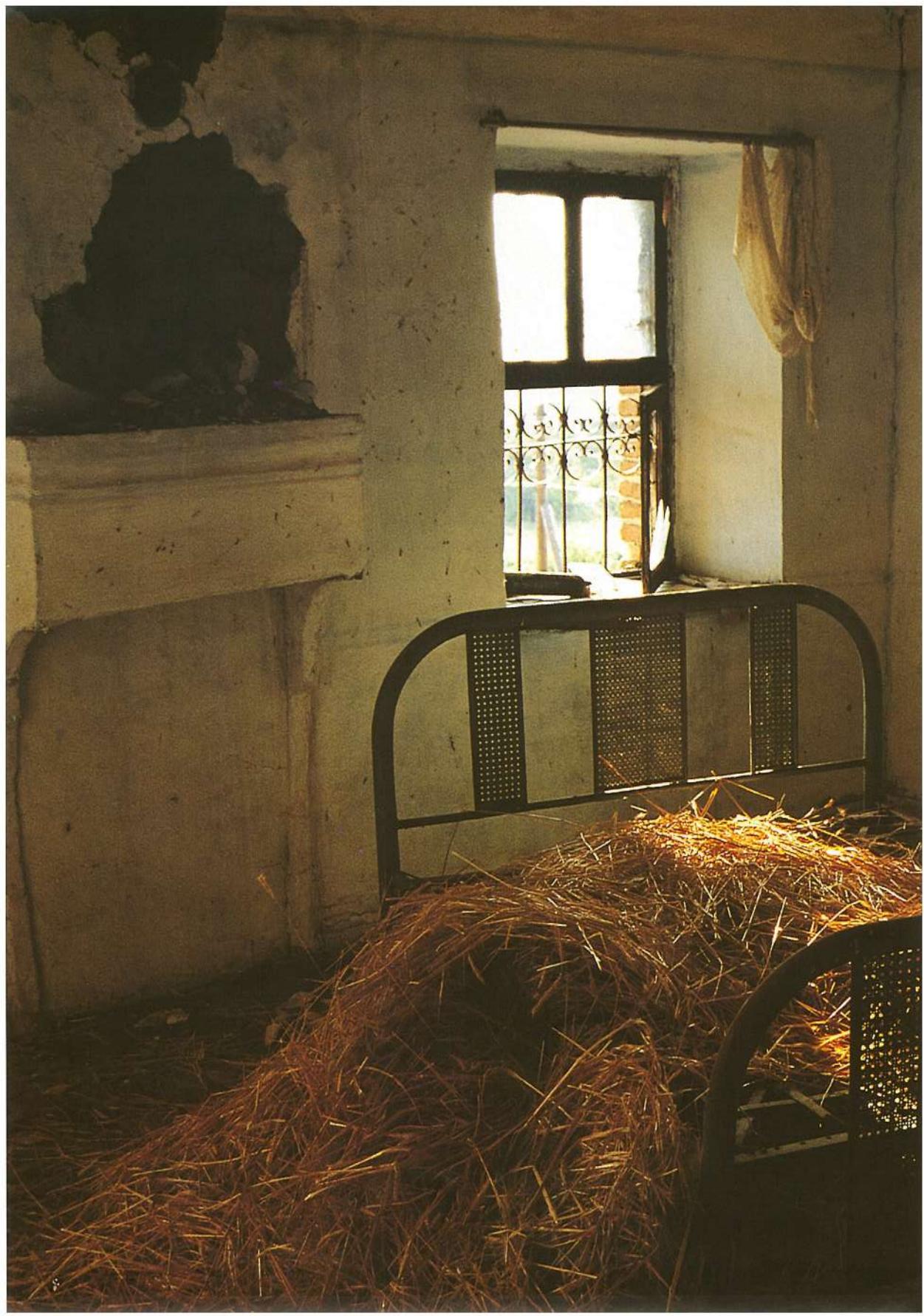
πάντα σαφή προορισμό μου τον Άγιο Γερομανό, την αγνόησα εντελώς. Λες και δεν άξιζε, έστω και για λόγους περιέργειας, να παρεκκλίνω μερικές εκαποντάδες μέτρα από το δρομολόγιό μου. Έτοι η Μηλιώνα παρέμενε για πολύ καιρό τόπος άγνωστος, παρά τη γειτνίασή της με ένα από τα τουριστικότερα σημεία της περιοχής.

Το καλοκάρι του 1998 ήταν για την Ελλάδα ένα από τα θερμότερα των τελευταίων δεκαετιών. Οι Πρέσπες, παρά το υψηλότερο των 850 μέτρων, δεν αποτελούσαν εξαιρέση. Ίσως μάλιστα στις θερμές ώρες της ημέρας, εξαιτίας της υγρασίας των λιμνών και της αραιότερης ατμόσφαιρας, η δυσφορία από τη ζέστη να ήταν εντονότερη. Μια τέτοια μέρα που θα πρεπει κανονικά ν' αναζητούμε τη δροσιά στα νερά της λίμνης ή σε κάποια σκιά του Αγίου Γερομανού, εμείς παίρνουμε την απόφαση να λοξοδρομήσουμε για την Μηλιώνα! Η πρόταση γίνεται δεκτή μόνο χάρη στην ανεπτυ-

Η Μηλιώνα είναι ένας οικισμός πολύ κοντά στο Λαιμό, σχεδόν ολοκληρωτικά εγκαταλειμμένος και ερειπωμένος, αφού σήμερα κατοικούνται μόνον δύο σπίτια του. Με την τάση επιστροφής που παρατηρείται τελευταία, ιως κάποτε ξανανθίσει η ζωή σ' αυτά τα ερείπια.

γιμένη αίσθηση χιούμορ της συντροφιάς. Διασχίζουμε λοιπόν την μικρή απόσταση που χωρίζει τον κεντρικό δρόμο από τον οικισμό και μένουμε άφωνοι. Μια παγερή σιωπή μας τυλίγει ξαφνικά μέσα στην κάψα του καλοκαιριάτικου μεσημεριού. Δεν υπάρχει κανείς, δεν ακούγεται τίποτε, ούτε καν γαύγισμα σκυλιού. Μέσα σε δευτερόλεπτα έχουμε την αίσθηση, πως βρεθήκαμε σε άλλο τόπο. Το κέντρο του χωριού, όπου κάποτε πρέπει να ταν η πλατεία, απλώνεται μπροστά μας έρημο και χορταριασμένο. Κάποιο διττανό μαγαζάκι με τζάμια σπασμένα και ξεχαρβαλωμένες πόρτες, εξακολούθει να 'ναι διπλομανταλωμένο. Μια βαριά μπρούντζινη βρύση στην πλατεία, δείγμα υπέροχης μασσίφ κατασκευής, δεν τρέχει ούτε σταγόνα.

Ακούγεται θόρυβος αυτοκινήτου, οικογένεια με παιδιά. Οδηγούν φουριέζοι στον χωματόδρομο και μας γεμίζουν σκόνη. Φτάνουν στο κέντρο του χωριού και σταματούν απότομα. Κοιτάζουν ολόγυρα παραξενεμένοι, κάτι λένε μεταξύ τους, κάνουν στροφή κι εξαφανίζονται. Η Μηλιώνα δεν ήταν προφανώς ο προορισμός τους. Ανακονφισμένοι που ξαναβρίσκουμε την ηρεμία μας ξεκινάμε μια αργή περιπλάνηση στο χωριό-φάντασμα με το όνομα Μηλιώνα. Η Άννα κι ο Λεωνίδας με τις φωτογραφικές τους μηχανές χάνονται μέσα στα χαλάσματα.

Ένα σκουριασμένο σιδερένιο κρεββάτι, μερικά κομμάτια κουρτίνας που χάσκουν στα παράθυρα, το λιπό σβησμένο τζάκι, συνθέτουν με τον πιο γλαφυρό τρόπο την εικόνα της εγκατάλειψης στην Μηλιώνα. Μοναδική ισως υπουργία αισιοδοξίας, η λεπτή ηλιαχτίδα που βρίσκει διόδο από το ανοιχτό παράθυρο.
(ΦΩΤ. Γ. ΑΝΔΡΙΑΝΟΣ)

Ρίχνει ο ήλιος ακτίνες φλογερές πάνω στις κοκκινωπές πλιθιές που έχουν απομείνει, στις βουλιαγμένες στέγες, στα κεραμίδια και στα ξύλα. Προσπαθώ να ανασυνθέσω το παρελθόν, αυλές με λουλούδια, νοικοκυρές στη βρύση, παιδιά στα σοκάκια, άντρες στα καφενεία

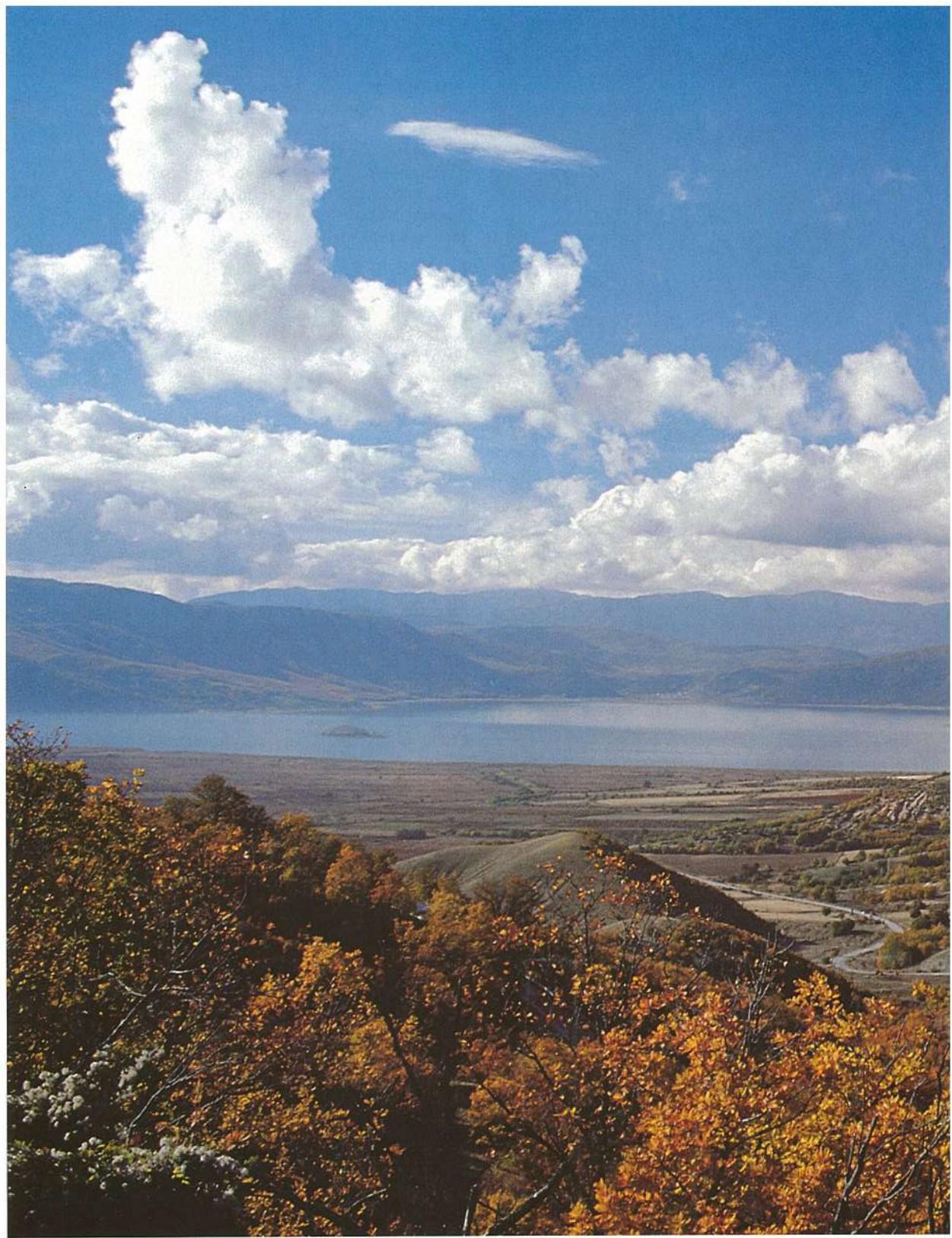
Ο Λεωνίδας με φωνάζει. Καταφέρω να τον εντοπίσω στο ανώγειο ενός τεράστιου σπιτιού, που ακόμα διατηρεί το αρχικό του σχήμα. Ανεβαίνω προσεκτικά την ετοιμόρροπη σκάλα, επιχειρώ μερικά βήματα στα σαρακοφαγωμένα σανίδια του πατώματος. Γεμάτος χαρά ο Λεωνίδας μου επιδεικνύει το εύρημά του, μια κιτρινισμένη εφημερίδα της δεκαετίας του '60, με πρωτοσέλιδη φωτογραφία του Γεωργίου Παπανδρέου. Απομένω να την κοιτάξω σαν μαγνητισμένος. Χρόνια νεανικά, πανεπιστήμιο, διαδήλωσεις, "114", δικτατορία, περνάν όλα αισθατικά από τα μάτια μου. Ένα κομμάτι από το παρελθόν, σ' αυτό το ερειπωμένο σπίτι της Μηλιώνας. Σηκώνω την εφημερίδα από τα σανίδια, μ' όλη τη σκόνη που κουβαλάει πάνω της τριάντα χρόνια τώρα. Ύστερα την διπλώνω προσεκτικά και την παίρνω μαζί μου.

ΣΤΙΣ ΔΑΣΩΜΕΝΕΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΒΑΡΝΟΥΝΤΑ

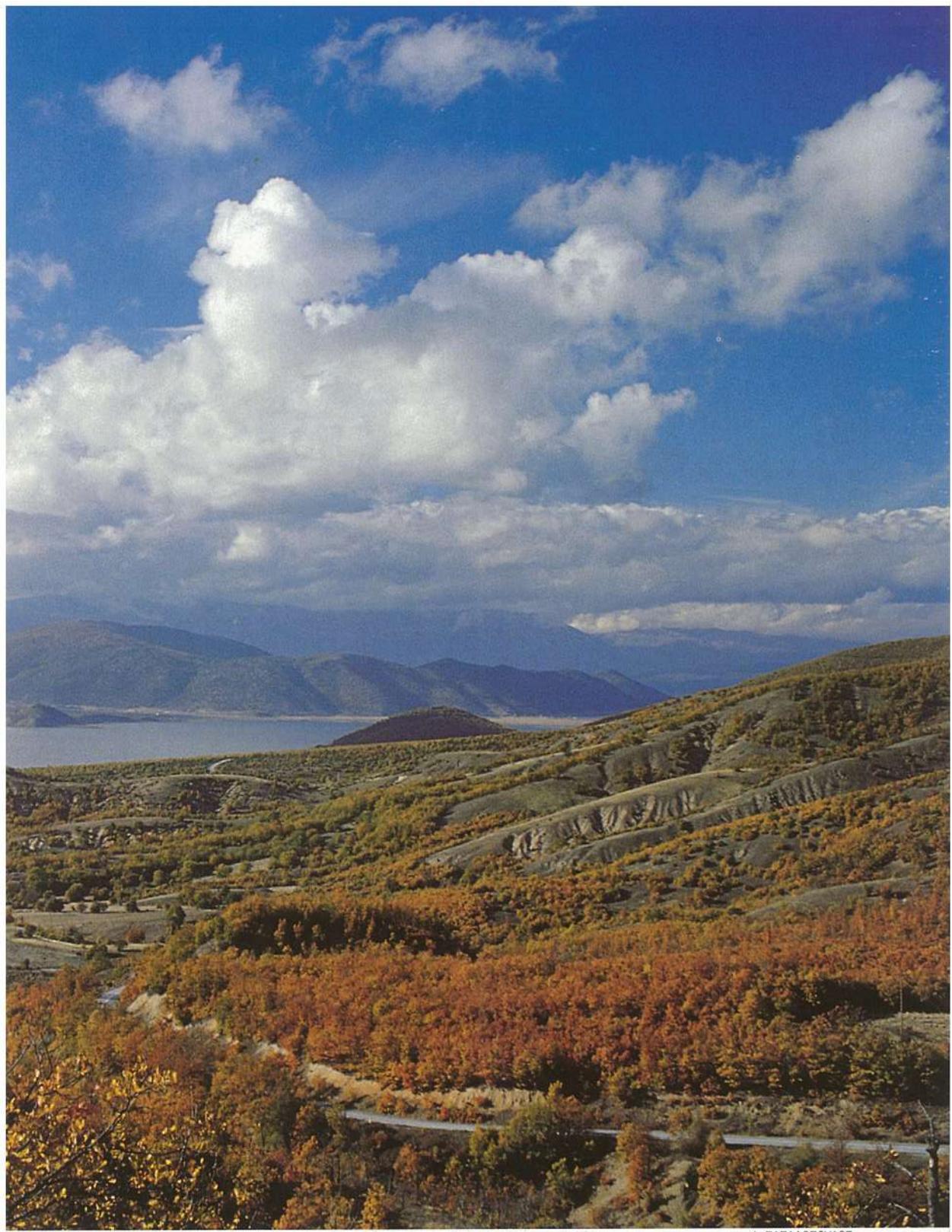

Το πρώτο χωριό που συναντάμε στο δεξί μας χέρι καθώς κατηφορίζουμε προς την λεκάνη των Πρεσπών, είναι οι **Καρυές**. Εκτός από μια φευγαλέα επίσκεψη στο παρελθόν, ποτέ οι Καρυές δεν είχαν ενταχθεί στους βιασικούς μας προορισμούς. Η απουσία καταλύματος και πολύ περισσότερο (!) κάποιας ψαροταβέρνας αφαιρούσαν ένα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντός μας για το συγκεκριμένο χωριό.

Ένα πρώι κατευθυνόμαστε προς την Μικρολίμνη. Ο ήλιος φωτίζει γλυκά τις δασωμένες πλαγιές του Βαρνούντα, ένας συμπαγής όγκος με υπέροχα φθινοπωρινά χρώματα, απλώνεται σε μεγάλη έκταση πάνω από τις Καρυές. Στη στιγμή αλλάζουμε κατεύθυνση, η Μικρολίμνη μπορεί να περιμένει. Στην είσοδο του

Πριν η μετά από βροχή η ορατότητα είναι πολύ καλή στην περιοχή των Πρεσπών.

Λ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Διακρίνεται ο Άγ. Αχιλλειος, το Βιδρονήσι και στο βάθος το φράγμα των Αλβανικών οροσειρών.

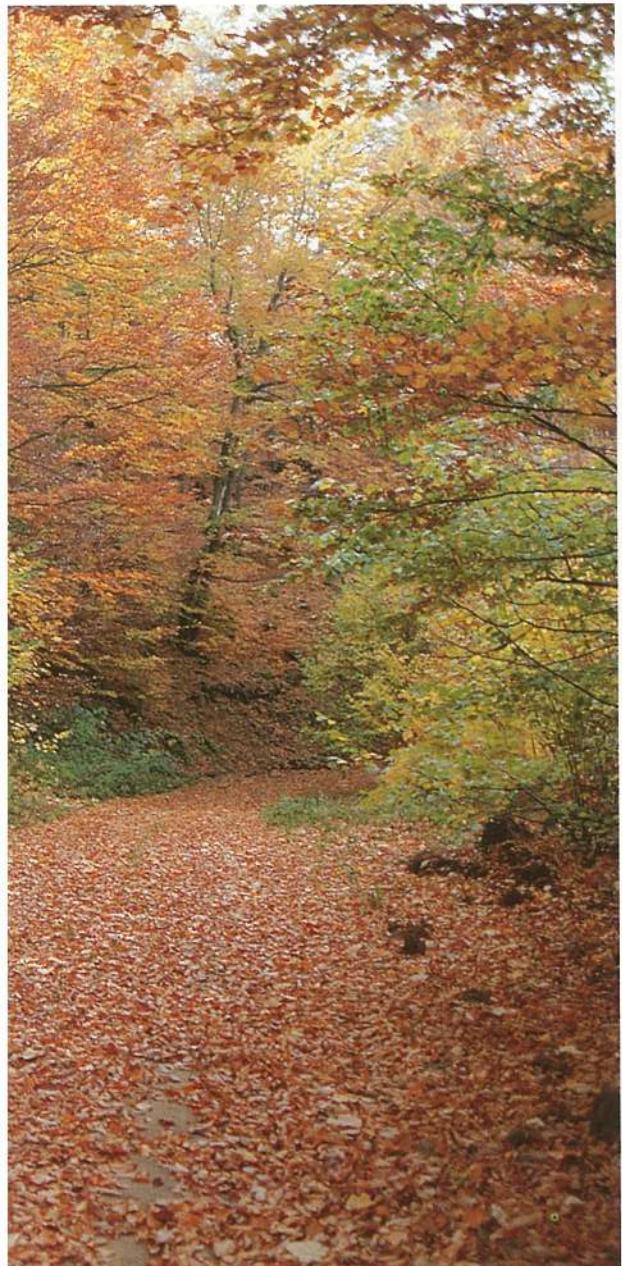

χωριού μάς υποδέχονται δύο παλιά πλινθόχιτσα σπίτια, πολύ καλά διατηρημένα. Η μικρή πλατεία είναι ασφαλτοστρωμένη και συμπαθητική, το καφενείο όμως είναι κλειστό. Περιπλανιόμαστε αρκετή ώρα στα δρομάκια του χωριού, παλιά και νέα σπίτια είναι σε καλή κατάσταση.

Οι Καρυές αποτελούνται σχεδόν εξ ολοκλήρου από οικογένειες Ποντίων προσφύγων,

που το 1924 εγκαταστάθηκαν αρχικά στην Πύλη και αργότερα, με τον εμφύλιο πόλεμο, μετακινήθηκαν στις Καρυές.

Όσο ανεβαίνουμε προς τα βόρεια και ανατολικά του χωριού η θέα προς τις λίμνες γίνεται ωραιότερη, τα σπίτια εδώ είναι στην πλειοψηφία τους παλιά, αρκετά είναι ακατοίκητα και ερειπωμένα. Πολύ ευκολά βρίσκουμε έναν χωματόδρομο που κατευθύνεται προς το

Το φθινόπωρο είναι σίγουρα η καλύτερη εποχή να γνωρίσει κανείς τις ήπιες δυτικές, νοτιοδυτικές πλαγιές του Βαρνούντα πάνω από τις Καρυές. Η εικόνα αυτή είναι μόνον ένα ελάχιστο δείγμα από την μαγευτική χρωματική πανδαισία της φύσης, που συνεχίζεται με την ίδια ένταση σ' όλη τη διαδρομή.

χωριούν ο δρόμος διχάζεται. Καμιά πινακίδα, καμιά ενδειξη, ο δρόμος δείχνει εξίσου αξιόπιστος και στις δύο διακλαδώσεις, ποιόν να διαλέξεις;

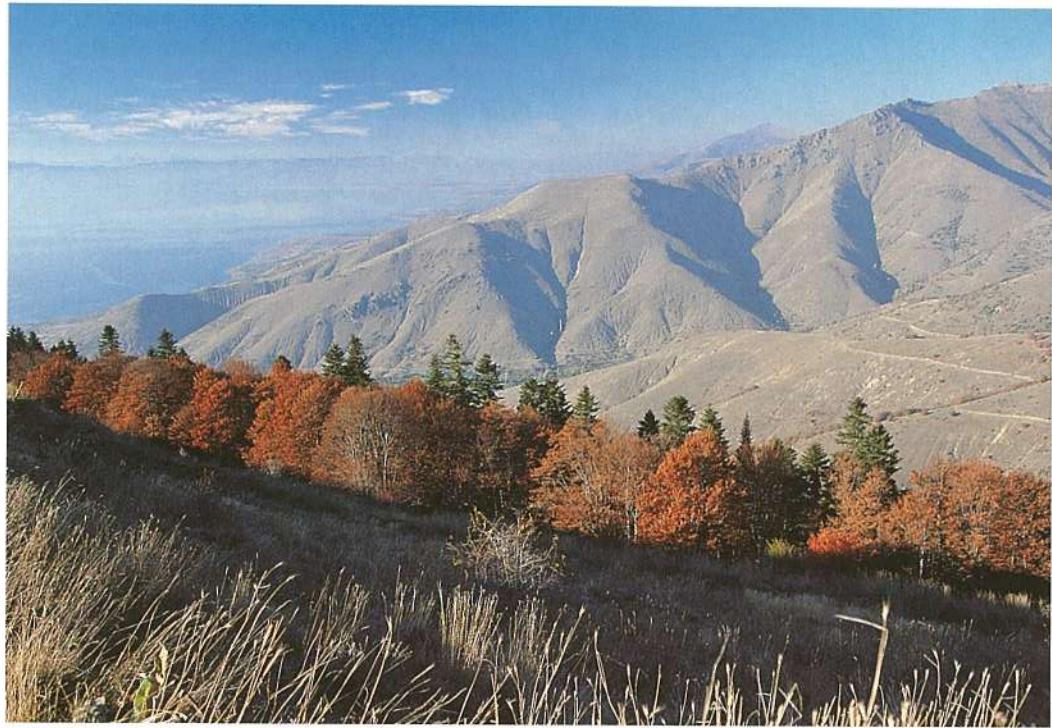
Παίρνουμε αρχικά την δεξιά διακλάδωση. Κατηφορίζει για λίγο ο δρόμος, καφετιά ξερόφυλλα έχουν αρχίσει να καλύπτουν την επιφάνειά του. Ένα μικρό ρυάκι κυλάει ανάμεσα στα φύλλα, τεράστια δέντρα δρυός και σφενδάμια σχηματίζουν πάνω από τα κεφάλια μιας μια αιγίδα αδιαπέραστη από τις ακτίνες του ήλιου. Φτάνουμε σ' ένα μικρό πλάτωμα, με δέος αντικρύζουμε μιτροστά μας μια ανηφόρα με πολύ έντονη κλίση και με οδόστρωμα καλυμμένο με παχύ στρώμα φύλλων. Βγαίνω από το αυτοκίνητο και μελετώ προσεκτικά την κλίση αλλά και την πολύ υψηλή υγρασία που καλύπτει τα φυλλώματα. Αποφασίζω να δοκιμάσω τις δυνατότητες του COROLLA σ' αυτές τις αισινήθιστες συνθήκες. Ανταποκρίνεται για 30 περίπου μέτρα και ύστερα, καθώς η κλίση γίνεται εξαιρετικά έντονη, γλιστράει απελπιστικά στα μουσκεμένα φύλλα και αρνείται να προχωρήσει. Δεν επιμένω κι ούτε του κρατώ κακία, είναι όμως στ' αλήθεια πολύ έντονη η έλλειψη ενός 4X4 τούτες τις στιγμές.

Αφήνουμε το αυτοκίνητο στο πλάτωμα και πειματικά αρχίζουμε ν' ανεβαίνουμε με τα πόδια, παλιά αξιόπιστη συνταγή "παντός εδάφους". Είναι ένας στενός υλοτομικός δρόμος, πολύ ανηφορικός αλλά απαραμιλλής ομορφιάς. Παρόλες τις συνθήκες σκότους και δροσιάς κάτω από τα πυκνά ακόμα φυλλώματα των δέντρων, ο ιδρώτας τρέχει αισταμάτητα. Έχουμε την αίσθηση, πώς αν συνεχίσουμε αυτή την υπέροχη διάσχιση του πυκνού δάσους θα βγούμε κάποια στιγμή στα γυμνά υψητέδα. Η σκέψη μάς δελεάζει η αποστολή μας δύμως, τουλάχιστον για σήμερα, δεν είναι αποκλειστικά ορειβατική.

Επιστρέφουμε στο αυτοκίνητο και σε λίγο μπαίνουμε στην αριστερή διακλάδωση. Ο δρόμος ανηφορίζει συνεχώς με γενική διεύθυνση βόρεια-βορειοδυτική. Αν και οι λίμνες εξακολουθούν να είναι αιθέατες πίσω από τα πυκνά φυλλώματα είμαι, βέβαιος πώς κάποια

βουνό. Δεν αργούμε να εγκαταλείψουμε και τις τελευταίες γυμνές λοφοπλαγιές και να μπούμε βαθιά μέσα στο δάσος. Είναι ένα απέραντο δάσος δρυός, που όσο ανεβαίνουμε αποκτά ζωηρότερα χρώματα. Ο δασικός δρόμος, με ήπιες σχετικά κλίσεις, είναι σε πολύ καλή κατάσταση, δεν μας δημιουργεί κανένα πρόβλημα.

4,7 χιλιόμετρα ακριβώς από την πλατεία του

Στο τέρμα της διαδρομής των 11 περίπου χιλιομέτρων πάνω από τις Καρυές, οι γυμνές ραχοκοκκαλίες του Βαρνούντα διαγράφονται με εντυπωσιακή ευκρίνεια. Είναι ένα σημείο με θέα συγκλονιστική και προς τις δύο Πρέσπες, που γίνεται πραγματικά αξέχαστη, αν επικρατούν συνθήκες καλής ορατότητας.

σπιγμή, δεν θ' αργήσουν να εμφανισθούν. Στο μεταξύ η διαδρομή γίνεται όλο και περισσότερο συναρπαστική. Στα καφεκίτρινα χρώματα της χνοώδους δρυός παρεμβάλλονται που και που τα σφενδάμια με τα χαρακτηριστικά πορτοκαλί και κόκκινα φυλλώματά τους. Να και μια μοναχική σημύδα με έντονο χρυσοκύτρινο χρώμα, ο πρώτες οξύνες παίρνουν μέρος στο φθινοπωρινό πανηγύρι της φύσης μαζί με αραιά πεύκα και κέδρα. Δεν έχω κάνει λίγες δασικές φθινοπωρινές διαδρομές στη ζωή μου. Αυτή εδώ πάνω από τις Καρυές, στις δυτικές πλαγιές του Βαρνούντα, είναι από τις ωραιότερες.

Κερδίζουμε συνέχεια υψόμετρο, πρέπει να πλησιάζουμε στα 1500 μέτρα, το οδόστρωμα συνεχίζει να είναι φιλικό και αξιόπιστο. Σε μια στροφή του δρόμου, πάνω από μια βαθιά χαράδρα, αραιώνοντας τα δέντρα, ανοίγει ο οδικός οδικός και η Μικρή Πρέσπα διαγράφεται μέσα στην ασημένια καταχνιά της, γεμάτη γοντεία και μυστήριο.

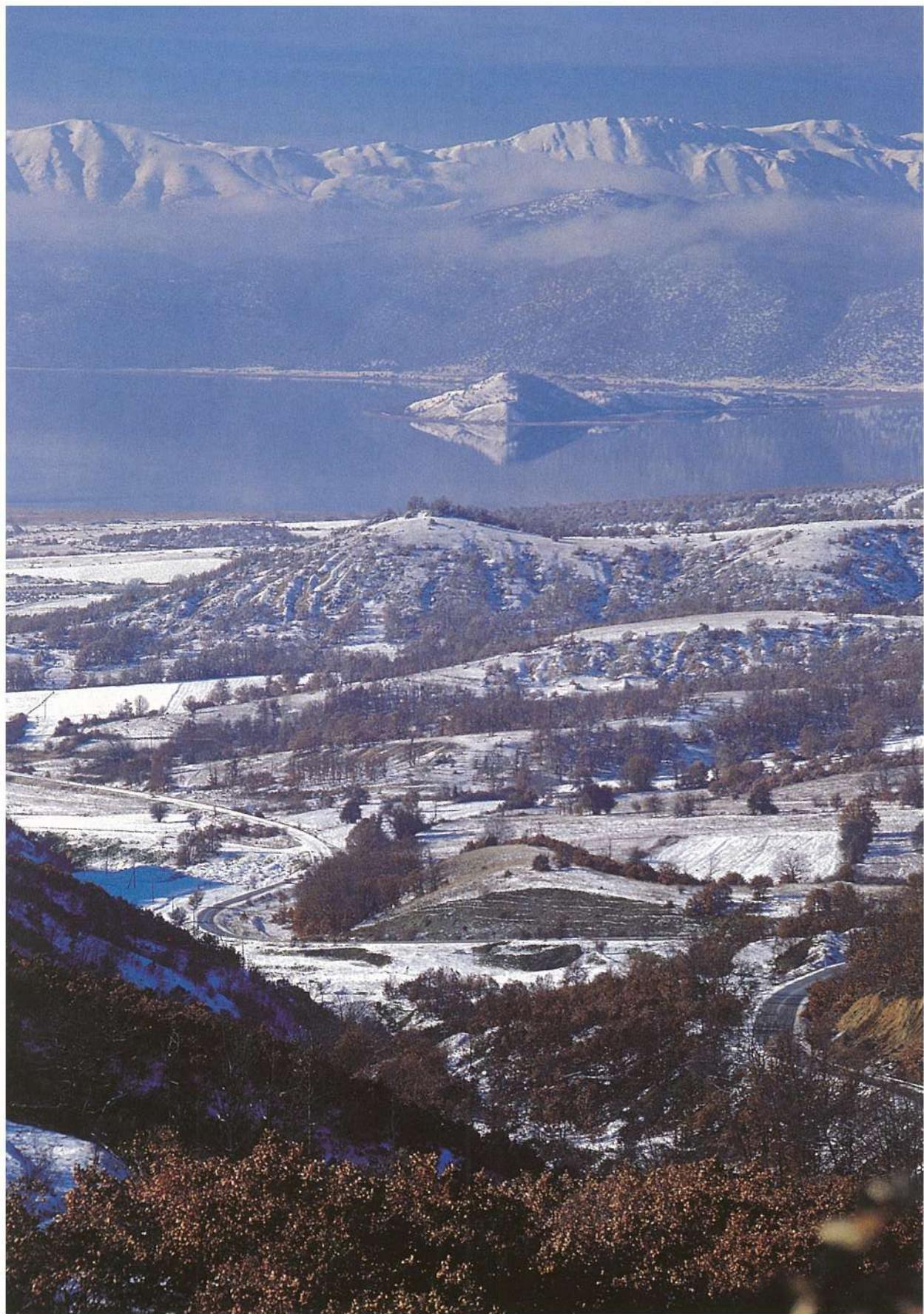
Ο δρόμος ξεφεύγει οριστικά από το δάσος,

αντιφορούζει συνέχεια και μετά από λίγο τεριματίζει σ' έναν αυχένα. Μια ευχάριστη έκπληξη μας περιμένει εδώ. Είναι μια ποτίστρα, που μέσα από τη βρυσούλα της μας χαρίζει το θαυμάσιο, κρυστάλλινο νερό του Βαρνούντα. Ρίχνω μια ματιά στην ένδειξη του οδομέτρου. Απέχουμε ακριβώς 10,7 χιλιόμετρα από την πλατεία των Καρυών. Βαδίζουμε διακόσια περίπου μέτρα μέχρι την άκρη του αυχένα και εκεί αφήνουμε για μια περίποιν ώρα το υπερθέαμα των Πρεσπών να γεμίσει τα μάτια μας και την ψυχή μας.

ΜΕ ΟΔΗΓΟ ΤΟ ΕΝΣΤΙΚΤΟ

Τα περισσότερα αξιοθέατα τα βρίσκει κανείς ακολουθώντας κατά γράμμα τουριστικούς οδηγούς. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα του Γιαπωνέζου τουριστή, που σπάνια πηγαίνει κάπου χωρίς τον τουριστικό του

Κάθε εποχή του χρόνου οι Πρέσπες έχουν τη δική τους ομορφιά και ιδιαιτερότητα.

Μέσα σ' ένα θαυμάσιο οροπέδιο που περιβάλλεται από πυκνά δάση δρυός, βρίσκονται κατάσπαρτα τα υπόλειμματα κάποιων σπιτιών της Σφήκας. Τα περισσότερα είναι πλινθόχιστα με τις χαρακτηριστικές ξύλινες επικρατείς, ενώ υπάρχουν και κάποια μεγαλύτερα πετρόχιστα.

οδηγό και ακόμη σπανιότερα παρεκκλίνει από τις υποδείξεις του. Πολλοί επίσης Ευρωπαίοι τουρίστες προσανατολίζονται στις επιλογές τους με αποκλειστικό σχεδόν κριτήριο τον αριθμό των αστεριών αξιολόγησης του τουριστικού τους οδηγού. Αλίμονο στους τόπους ή τα μνημεία που δεν έχουν αξιολογηθεί με τρία ή έστω με δύο αστέρια. Είναι καταδικασμένα να παραμείνουν στην αφάνεια. Κάτι ανάλογο έχει επικρατήσει να ισχύει για ξενοδοχεία, χώρους εστίασης, κινηματογραφικές ταινίες, κρασιά, ακόμη και βιβλία. Κανείς δεν αμφισβητεί την κρίση των ειδημόνων και τις αγαθές τους προθέσεις, για προφύλαξη των καταναλωτών από κακοτοπιές. Μήπως όμως έτσι περιορίζονται υπερβολικά οι προσωπικές μας επιλογές και εμπειρίες, έστω και αν καμιά φορά είναι αρνητικές; Παράλληλα με τις υποδείξεις των τουριστικών οδηγών υπάρχουν βέβαια και κάποια άλλα πράγματα, που τ' ανακαλύπτει κανείς είτε ρωτώντας ντόπιους είτε ψάχνοντας μόνος του

Θα αναρωτηθείτε εύλογα, προς τι αυτός ο

μακροσκελής πρόλογος. Μα γιατί η "Σφήκα" και οι "Κρανιές" δεν περιλαμβάνονται σε κανέναν τουριστικό οδηγό για τις Πρέσπες. Δεν διαθέτουν ούτε ξενώνες ούτε ψαροταβέρνες ούτε νυχτερινή ζωή ούτε καν κατοίκους. Για ν' ανακαλύψει κανείς αυτούς τους τόπους πρέπει να διαθέτει ένστικτο εξερευνητή, ασύγαστη περιέργεια, τάση φυγής από τα καθιερωμένα. Χρειάζεται ακόμα συναισθηματική φόρτιση, που άλλοτε υπάρχει και άλλοτε όχι. Τρία χρόνια πριν, όταν η τετραμελής μας συντροφιά αποφάσισε ν' ανηφορίσει το Τρικλάριο, διέθετε κάποια δόση περιέργειας αλλά ελάχιστη συναισθηματική φόρτιση. Ακόμα και το οικογενειακό PEUGEOT που είχαμε στη διάθεσή μας, πολύ απρόθυμα ανταποκρινόταν στις- όχι ιδιαίτερα υπερβολικές απαιτήσεις της διαδρομής, με συνέπεια να "βρίσκει" στην παραμικρή πέτρα και έξαρση εδάφους. Ούτε βέβαια ο οδηγός του ήταν, έστω και ελάχιστα, εξοικειωμένος με χωματόδρομους. Τρία-τέσσερα λοιπόν χιλιόμετρα πάνω από την Οξειά ήταν ομόφωνη η απόφαση να επιστρέψουμε, χωρίς να ανακαλύ-

Ανάμεσα στα πλινθόκτιστα και πετρόκτιστα ερείπια της Σφήκας, μια μικρή μηλιά εξακολουθεί να λάμπει αειθαλής στο φως του ήλιου. Η ζωτικότητα αυτού του δέντρου είναι εκπληκτική, κάπι που είναι ολοφάνερο τόσο στα κλαδιά του, όσο κυρίως στο έδαφος, που είναι στρωμένο με αναρίθμητα μικρά αρωματικά μήλα.

ψουμε τη Σφήκα, που ήταν και ο αρχικός μας προορισμός.

Τρία χρόνια αργότερα, με το ηλικιωμένο πλήν πιστό TOYOTA COROLLA, - που κατά καιρούς και ανάλογα με τις περιστάσεις μετατρέπεται σε 4X4 ή και σε... αμφίβιο-, ξεκινάμε με την Άννα. Αφετηρία μας είναι το χωριουδάκι της Οξύνας, δύο χιλιόμετρα πριν από την Μικρολίμνη. Προορισμός μας η θρυλική Σφήκα, αυτή τη φορά είμαστε αποφασισμένοι να την ανακαλύψουμε.

Τι ξέρουμε όμως για τη Σφήκα; Ελάχιστα πράγματα, που αναφέρονται στο βιβλίο του Γ. Κατσαδωράκη για την Πρέσπα. Ήσως, αν είχαμε την χρονική δυνατότητα να βρούμε κάποιους παλιούς ντόπιους, πρόθυμους να μας μιλήσουν, θα ξέραμε περισσότερα.

Η Σφήκα λοιπόν ήταν ένα χωριό στο όρος Τρικλάριο (γνωστό και ως Σφήκα), που εγκαταλείφθηκε στον εμφύλιο πόλεμο και χρησιμοποιείτο από τους αντάρτες ως πέρασμα για να μεταφέρουν τους τραυματίες τους στο χωριό Οξύνα, για παροχή πρώτων βοηθειών. Και που οφείλεται αυτό το ενδιαφέρον μας για την

Σφήκα; Δεν ξέρω. Ήσως στο όνομα, που υποκρύπτει κάποιο μυστήριο, ίσως στο γεγονός ότι δεν είναι απόλυτα προσδιορισμένη η θέση της στο χάρτη ίσως πάλι και σε κάποια απωθημένα που μας είχαν μείνει, από την αποτυχία της πρώτης απόπειρας προσέγγισης. Βγαίνουμε από την Οξύνα με διεύθυνση περίπου νοτιοανατολική και αμέσως έξω από το χωριό μπαίνουμε σ' ένα θαυμάσιο δάσος δρυός. Ο χωματόδρομος, ελαφρά ανηφορικός και φαρδύς, είναι σε καλή κατάσταση. Δυο περίπου χιλιόμετρα πιο πάνω συναντάμε μια καθοριστική διακλάδωση, που στα δεξιά κατηφορίζει προς την τοποθεσία "Λάπιστα", δίπλα στις όχθες της λίμνης. Παίρνουμε φυσικά την αριστερή διακλάδωση και συνεχίζουμε ν' ανηφορίζουμε στις δασωμένες πλαγιές του Τρικλάριου. Για λίγο ακόμη εξακολουθούν να φαίνονται μέσα από κάποια ανοίγματα η Οξύνα και η λίμνη, ύστερα χάνονται, μπαίνουμε βαθιά στο δάσος. Ο δρόμος αλλάζει κι αυτός, γίνεται στενότερος, πιο ανηφορικός και πετρώδης. Που και που απαιτείται χοήση της "πρώτης" και κάποια προσοχή για

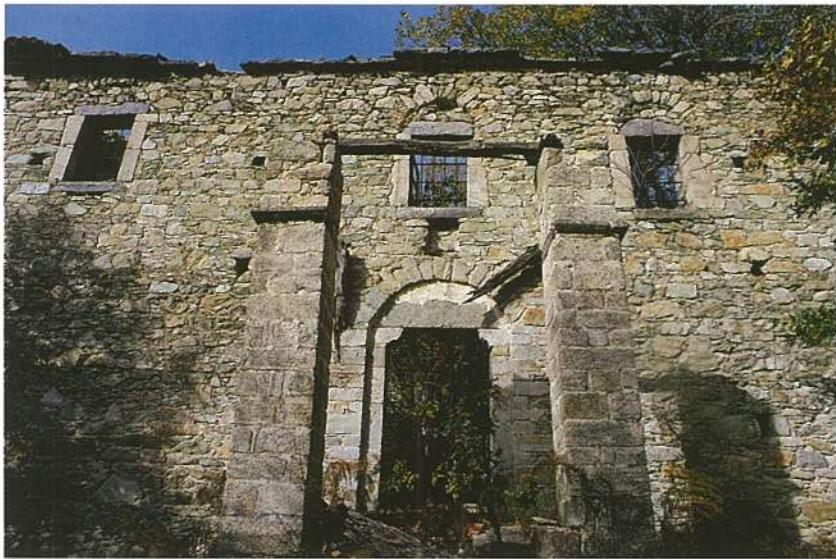
Μέσα στο ιερό του ερειπωμένου ναού του Αγίου Νικολάου στην Σφήκα, εξακολουθεί να επιβιώνει στη φθορά του χρόνου μία και μοναδική τοιχογραφία. Δυστυχώς δεν υπάρχουν στοιχεία ούτε για την χρονολογία ούτε για το όνομα του αγιογράφου που την δημιούργησε.

τα ακριβή σημεία που θα τοποθετηθούν οι τροχοί του αυτοκινήτου. Γενικά δύμας είναι δρόμος που δεν εμπνέει ανησυχία, ούτε δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα. Ξαναπερνάμε από σημεία χαρακτηριστικά, που μας φέρνουν στο νου τις προ τριετίας αναμνήσεις.

6 χιλιόμετρα μακριά από την Οξεύα το δάσος φαίνεται να αραιώνει λιγάκι, βρισκόμαστε ξαφνικά σ' έναν αυχένα, που συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά του "περιάσματος". Προς τα ανατολικά εκτείνεται μέσα στο δάσος ένα ξέφωτο με καλλιεγημένες πλαγιές. Δίπλα του περνάει ένας δευτερεύων χωματόδορος, που συνεχίζεται μετά τον αυχένα με διεύθυνση δυτική προς τις κορυφές του Τρικλάριου. Ευθεία μπροστά μας ο δρόμος κατηφορίζει με στρωτή χωματίνη επιφάνεια. Κι ενώ αρχίζουμε να προβληματίζομαστε για την πορεία που πρέπει ν' ακολουθήσουμε, διακρίνουμε μερικές εκατοντάδες μέτρα χαμηλότερα, με νότιο προσανατόλισμό, κάποια έχνη κτισμάτων που μας παρακινούν να τα πλησιάσουμε.

Πόση συγκίνηση μπορεί να εισπράξει κανές από απλά πράγματα; Εξαρτάται από την συναίσθηματική φόρτιση της στιγμής ή την εν γένει ευαίσθησία του. Τη στιγμή που φτάνουμε στη Σφήκα, δεν βρισκόμαστε απέναντι σε κάποιο θεαματικό ηλιοβασιλέμα της λίμνης ή σε κάποιο από τα περιώνυμα και πολυδιαφημισμένα τοπία του Ελληνικού χώρου. Απλά τα πόδια μας πατάνε στο ταπεινό γρασίδι ενός μικρού αλλά γλυκύτατου οροπέδιου, κλεισμένου από παντού με δασωμένες βουνοκορφές. Τα μάτια μας αντικρίζουν, διτι απέμεινε από έναν τόπο, που μόλις 50 χρόνια πριν τον κατοικούσαν άνθρωποι. Δεν ξέρω αν και πόσο ευτυχισμένοι ή δυστυχισμένοι αισθάνονταν σ' αυτή την ερημιά. Το βέβαιο είναι, πως αγάπησαν τον τόπο τους και τις συνθήκες της ζωής τους, όσο σκληρές κι αν ήταν. Έχτισαν σπίτια με μαστο-

οιά και τέχνη, πλίνθινα ή πέτρινα, σχολείο και εκκλησία. Τα ερείπια που ορθώνονται ανάμεσα στις πέτρες και τα χορτάρια μοιάζουν στα μάτια μας πολύ περισσότερο με έργα τέχνης που έμειναν ατελείωτα, παρά με ερείπια και χαλάσματα. Δεν αισθάνομαι

Ένα τμήμα της πρόσοψης του ναού του Αγίου Νικολάου. Η συνολική φωτογράφιση είναι αδύνατη, αφού ο ναός περικλείεται από πυκνά δέντρα δρυός. Το κτίσμα είναι ορθογώνιο, με στέρεα πέτρινη κατασκευή και επιβλητικές διαστάσεις. Στις γωνίες καθώς και στην κύρια είσοδο έχει χρησιμοποιηθεί γρανίτης άριστα πελεκημένος.

καμιά θλίψη, έτσι καθώς τριγυργάω ανάμεσα σ' ό,τι έχει απομείνει από τη Σφήκα. Αντίθετα είμαι γεμάτος χαρά, που κάποιοι άνθρωποι γεννήθηκαν κάποτε και έζησαν σ' αυτό τον γαλήνιο τόπο, όσο μπόρεσε να παραμείνει γαλήνιος μ' όλες τις συμφορές που του έταξε η μοίρα.

Σχεδόν στο κέντρο του χωριού ορθώνται μια ολοζώντανη μηλιά. Ολόγυρά της το έδαφος είναι στρωμένο με αναρίθμητα, εκατοντάδες μήλα. Είναι μικρά, το μεγαλύτερο δεν ξεπερνάει ένα μήλο μεσαίου μεγέθους. Και πως θα μπορούσε άλλωστε να ναι διαφορετικά; Εδώ πάνω δεν υπάρχουν λιπάσματα, οι καρποί αποκοτύν το όπιο μέγεθός τους με το νεράκι του βουνού και με τα φυσικά συστατικά που παρέχει το έδαφος. Πάιρνω μια σακούλα από το αυτοκίνητο και αφού έχω την πολυτέλεια της επιλογής, διαλέγω τα καλύτερα. Είναι γεμάτα χυμούς και υπέροχα αρώματα, διαφορετικά από μήλο σε μήλο.

100 μέτρα παραπάνω διακρίνω άλλη μια μηλιά. Πλησιάζω και μένω κατάπληκτος. Είναι γεμάτη με τεράστια αυτή τη φρούρια, ολοστρόγγυλα, κίτρινα μήλα. Η γεύση τους είναι μια αποκάλυψη, έχει μείνει βαθιά χαραγμένη στη μνήμη μου.

Εκκλησία όμως δεν φαίνεται πουθενά, ούτε

κάποιο απομεινάρι που να θυμίζει εκκλησία. Είναι παράξενο, γιατί παραδοσιακά η εκκλησία του χωριού χτίζεται ή στην πλατεία ή σε κάποιο περίβλεπτο σημείο. Αυτή η σκέψη μάς οδηγεί προς τα δυτικά, σ' έναν λόφο πυκνοδασωμένο με δέντρα δρυός, που πολλά είναι αιωνόβια. Ανηφορίζουμε την απότομη λοφοπλαγιά, κάθε ίχνος μονοπατιού έχει χαθεί από χρόνια. Στην κορυφή του λόφου, μέσα σε μια ξούνγκλα από δέντρα, θάμνους και πεσμένα κλαδιά, ξεποδιβάλλει ένα επιβλητικό πέτρινο κτίσμα. Είναι η εκκλησία της Σφήκας, ο Άγιος Νικόλαος, όπως με πληροφόρησαν αργότερα. Προσπαθώ να υπολογίσω τις διαστάσεις της. Το μήκος της δεν πρέπει να είναι μικρότερο από 22 μέτρα, ενώ το πλάτος της υπερβαίνει οπωσδήποτε τα 12. Η κατασκευή της είναι εκπληκτική, από άριστα πελεκημένο γρανίτη, με θαυμάσιους ογκόλιθους στις γωνίες.

Δεν έχω διαβάσει ούτε έχω ακούσει το παραμικρό γι' αυτή την εκκλησία. Η στέγη είναι ανύπαρκτη, διατηρούνται μόνον οι τέσσερις τούχοι και το ιερό, σε άψογη όμως κατάσταση, ίσως εξαιτίας της φρουριακής τους κατασκευής. Το εσωτερικό είναι χορταριασμένο, κατάσπαρτο με πέτρες, ξύλα αλλά και μεγάλα δέντρα, που έχουν ήδη φυτρώσει από

πολλά χρόνια. Στην αριστερή πλευρά του ιερού η Άννα ανακαλύπτει ίχνη τοιχογραφίας, όπου κυριαρχεί έντονο λουλακί χρώμα. Δεν ξέρω αν η εκκλησία είναι από τον περασμένο ή από τις αρχές αυτού του αιώνα. Αυτό που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι, ότι θεωρώ δυστύχημα, που ένα τέτοιο ιερό κτίσμα, σ' έναν τέτοιο υπέροχο τόπο, θημάζει άγνωστο και ξεχασμένο από ανθρώπους και πολιτεία. Έξω ακριβώς από την εκκλησία υπάρχει ένας και μοναδικός τάφος. Κάποιος, που δεν συγκράτησα το όνομά του, γεννήθηκε το 1873 και πέθανε το 1918. Ο τάφος έχει πρόσφατα ανοιχθεί, ένας λοφίσκος από χώμα είναι σχηματισμένος στο πλάι. Κάποιοι "ευσεβείς" προφανώς ονειρεύτηκαν, ότι περιέκλειε μέσα του θησαυρούς, που θα τους βιοθίουσαν να δώσουν άμεση λύση στο πρόβλημα της μζερογιζωής τους.

Τη χαρά των αρχικών στιγμών στη Σφήκα διαδέχεται η πίκρα. Κατηφορίζουμε αργά προς το κέντρο του οικισμού γεμάτο σκέψεις. Ακούγεται θρόυβος αυτοκινήτου. Σχεδόν αμέσως ένα μεγάλο τζίπ με τα χρώματα της Αστυνομίας κάνει την εμφάνισή του από τα ανατολικά και σταματάει ακριβώς μπροστά μας. Είναι ένα απόσπασμα μεθοδιακών φρουρών, που κάνουν την περιπολία τους. Είναι μια νεοσύντατη υπηρεσία που δημιουργήθηκε για την ασφάλεια και την φύλαξη των συνόρων μας 24 ώρες το 24ωρο. Νέοι άνθρωποι, ζωηροί και γυμνασμένοι, μας ρωτούν ευγενικά πως βρεθήκαμε στην Σφήκα. Παλιό πέρασμα ανταρτών η περιοχή, δεν πάνει να είναι γνωστή στους Αλβανούς, που κάποιες φορές την χρησιμοποιούν για παράνομες προσπελάσεις.

Έχουμε μαζί μας ένα και μοναδικό τεύχος του περιοδικού. Τους το χαρίζουμε με μεγάλη ευχαρίστηση. Στην εγκάρδια συνομιλία που ακολουθεί, μας υποδεικνύουν ένα νέο δρόμο για την επιστροφή μας. Τους αποχαιρετάμε και ξεκινάμε.

Ο δρόμος διασχίζει το χωριό με ανατολική διεύθυνση και μετά από 7 χιλόμετρα θεαματικότατης διαδομής με άφογο οδόστρωμα, καταλήγει στο χωριό του Μακεδονομάχου Κώττα. Να μια πανεύκολη και ωραιότατη διαδομή μέχρι την Σφήκα, για όσους δεν επιθυμούν την παραμικρή ταλαιπωρία. Το χωριό Κώττας βρίσκεται πάνω στο εθνικό οδικό δίκτυο, που συνδέει τη Φλώρινα με την Καστοριά και απέχει μόλις 6 χιλιόμετρα από την διασταύρωση που οδηγεί στις Πρέσπες.

Νωρίς το απόγευμα ξαναβρισκόμαστε σε

γνώριμα εδάφη, η ανάμνηση όμως της Σφήκας παραμένει ολοζώντανη.

ΟΞΥΑ-ΛΑΤΙΣΤΑ-ΚΡΑΝΙΕΣ

Μια και έχουμε ήδη ειδικευτεί στην ανεύρεση των παλιών οικισμών της Πρέσπας, αποφασίζουμε να επεκτείνουμε τις ανιχνευτικές μας δραστηριότητες, στον τελευταίο οικισμό που έχει απομείνει σ' αυτή την νοτιοανατολική περιοχή της Πρέσπας, τις Κρανιές.

Το απομείνερο της επόμενης μέρας αναχωρούμε πάλι από την Οξυά και ενάμιση χιλιόμετρο πιο πάνω στρίβουμε δεξιά για Λάτιστα. Κατηφορίζει γλυκά ο δασωμένος δρόμος προς τη λίμνη, σε λιγότερο από τρία χιλιόμετρα παύει το δάσος. Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα επίπεδο καταπόσινο λιβάδι, με πυκνούς καλαμιώνες, που παρεμβάλλονται ανάμεσα σ' αυτό και στη λίμνη. Αφίνουμε το αυτοκίνητο στο τέλος του δρόμου, μπροστά σε μια παλιά πέτρινη βρύση, που δυστυχώς έχει στερεφθεί. Αμέσως μετά, το μονοπάτι ξεκινάει ανηφορικό, μέσα σε λίγα λεπτά απομακρύνεται από το επίπεδο της λίμνης. Έχει μια θαυμάσια χάραξη, μοιάζει να μην έχει πάψει ποτέ να χρησιμοποιείται. Άλλοτε είναι στρωμένο με σκληρό ποκκινόχωμα, κυρίως όμως είναι "φυτεμένο" με πέτρες, που από την πολύχρονη χρήση έχουν αποβάλει τις αιχμηρές τους επιφάνειες και δεν δημιουργούν κανένα πρόβλημα στο βάδισμα. Επιπλέον οι κλίσεις είναι ήπιες, πράγμα που κάνει την πορεία ξεκούραστη και ευχάριστη. Η βλάστηση είναι πυκνή και ποικιλή. Αρχικά κυριαρχεί ο γαύρος και το πεζάρι, πολύ γρήγορα όμως εμφανίζονται στα ξέφωτα πολλά κέδρα, καθώς και μικρόφυλλα σφενδάμια, με ζωηρές κίτρινες και πορτοκαλί αποχρώσεις. Πού και πού εμφανίζονται μεμονωμένα άτομα "άρκευθων", τα περίφημα βουνοκυπάρισσα, πολλά από τα οποία πρέπει να είναι αιωνόβια.

Πολύ δύσκολα τα πυκνά κλαδιά των γαύρων αφήνουν ενδιάμεσα ανοίγματα, κάθε φορά όμως που συμβαίνει αυτό, σταματάμε για να θαυμάσουμε από ψηλά την γυάλινη επιφάνεια της λίμνης. Μπροστά μας στα βρόεια διακρίνεται το Βιδρονήσι, οι απότομες βραχώδεις ακτές του διαγράφονται με μεγάλη ευκρίνεια, έτοις καθώς πέφτει πάνω τους το φως του ήλιου. Πιο πίσω του ο Άγιος Αχιλλειος και στο βάθος η επιβλητική οροσειρά του Βαρνούντα με τις πανυψηλές κορυφές του.

Εκτός από μας, η μοναδική ανθρώπινη πα-

Μόλις 40 λεπτά άνετου περίπατου χωρίζουν την τοποθεσία "Λάτιστα" από τις ερειπωμένες Κρανιές. Το μονοπάτι διατρέπεται σε θαυμάσια κατάσταση και παρέχει μοναδική θέα προς την Μικρή Πρέσπα και την ευρύτερη περιοχή.

ρουσία είναι ένας μοναχικός ψαράς. Καθόμαστε και τον παρακολουθούμε, καθώς με τη βάρκα του γλιστράει απαλά, σχεδόν ανεπαίσθητα. Βρίσκεται περδίπου ένα μιλι μακριά μας, είναι δύμας τέτοια η γαλήνη και η απουσία θιορύβων, που φθάνει ως τ' αυτιά μας το βύθισμα των κουπιών στο ακίνητο νερό της λίμνης. Έχοντας πάντα τη λίμνη στα δεξιά μας και κατάφυτες πλαγιές στ' αριστερά μας, φτάνουμε σε μισή ώρα στο ψηλότερο σημείο της διαδρομής. Το μονοπάτι χαμηλώνει και μας οδηγεί σ' ένα επίπεδο εκτεταμένο λιβάδι, πολλών εκατοντάδων στρεμμάτων. Ένα-δυο ερειπωμένα κτίσματα διακρίνονται από μακριά, άψυχες λευκές πέτρες μέσα στο παχύ αβρόκητο χορτάρι. Περνάμε δίπλα από ένα μοναχικό κομμάτι τούχου. Παραμένει ολόθρο, χωρίς το παραμικρό στήριγμα. Αργότερα έμαθα, πως είναι ό,τι απέμεινε από την εκκλησία του χωριού. Το επόμενο ερείπιο, το σχολείο, έχει τουλάχιστον διατηρήσει τους τέσσερις τοίχους του και μερικά ανοίγματα στις θέσεις των παραθύρων και της πόρτας.

Τίποτε άλλο όρθιο δεν υπάρχει στις Κρανιές μόνο διάσπαρτες πέτρες, πρώτης τάξεως παγίδες για τα πόδια, έτσι καθώς είναι καλυψμένες με ψηλό χορτάρι.

Η ακρολιμνιά απέχει λιγότερο από 40 μέτρα. Καθόμαστε στο γρασίδι, δίπλα στις καλαμιές. Γαλήνη απόλυτη, κανένας ήχος δεν πλανιέται πάνω από τον έρημο αυτό τόπο. Μόνο που και που κάποιο γριβάδι πηδάει από το νερό και ξαναπέφτει με παφλασμό. Οι ομόκεντροι κύκλοι που δημιουργούνται, παραμένουν για αρκετά δευτερόλεπτα στην επιφάνεια, πάποιοι φτάνουν μέχρι την ακτή και δημιουργούν έναν ανεπαίσθητο φλοιόσβο.

Ο ήλιος χαμηλώνει πίσω από τα Αλβανικά βουνά, οι καλαμιές βάφονται χρυσοκίτινες. Ένα ψυχρό βοριαδάκι παίρνει να ρυτιδώνει το νερό, το Βιδρονήσι έχει κιόλας σκουρώνει μέσα στη σκιά των βουνών του Βροντερού. Πρώτη Νοέμβρη σήμερα, εξακολουθώ να φοράω μόνο ένα κοντομάνικο από το μεσημέρι.

Ακούγεται ήχος βάρκας απ' την αντικρινή

Το μοναδικό κτίσμα που έχει απομείνει όρθιο στις Κρανιές, είναι ο πέτρινος ακελετός του σχολείου του χωριού. Λίγο μακρύτερα ένα τμήμα όρθιου τοίχου δεν θυμίζει σε τίποτε την ύπαρξη της παλιάς εκκλησίας.

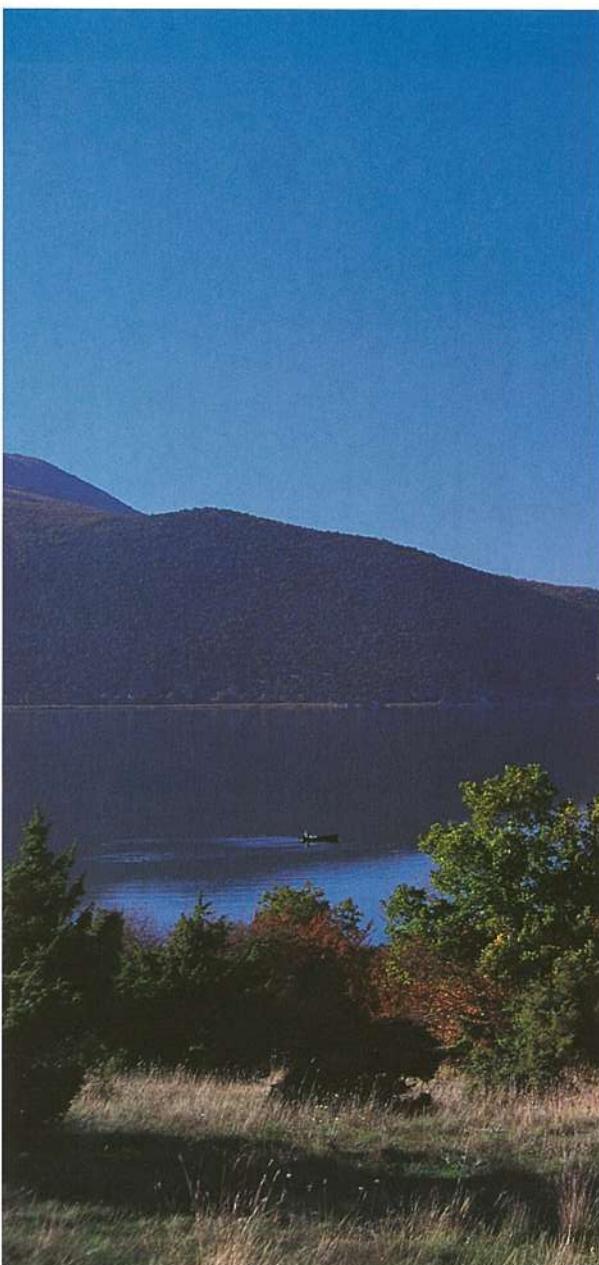
Καθώς ανηφοριζει το μονοπάτι από την λάπιστα προς τις Κρανιές, η θέα της λίμνης, όπου υπάρχουν ανοίγματα, είναι εκπληκτική. Σ' όλη τη διάρκεια της 40λεπτης περίπου διαδρομής είναι ένας θαυμάσιος περίπατος, που δεν θα πρέπει να παραλείψει να απολαύσει κανένας φυσιολάτρης.

στεριά, πολύ γρήγορα βρίσκεται κοντά μας. Είναι δυο φαράδες από την Μικρολίμνη, που μόλις έχουν ωρίξει τα δίχτυα τους. Αφού δεν είμαστε ούτε φαράδες ούτε Αλβανοί ούτε χρυσοθήρες, τι ξητάμε σ' αυτή την ερημιά, λίγο πριν πέσει η νύχτα; Δεν θαταν καλύτερα να μας πάρουν με τη βάρκα τους και μέσα σε 10' να φτάσουμε στην Μικρολίμνη; Αρνούμαστε ευγενικά και ξαναπαίρουμε το μονοπάτι μας. Είναι προνόμιο να παρακολουθούμε για 35 λεπτά την εξέλιξη του δειλινού και την μεταβολή των χρωμάτων στα νερά της λίμνης.

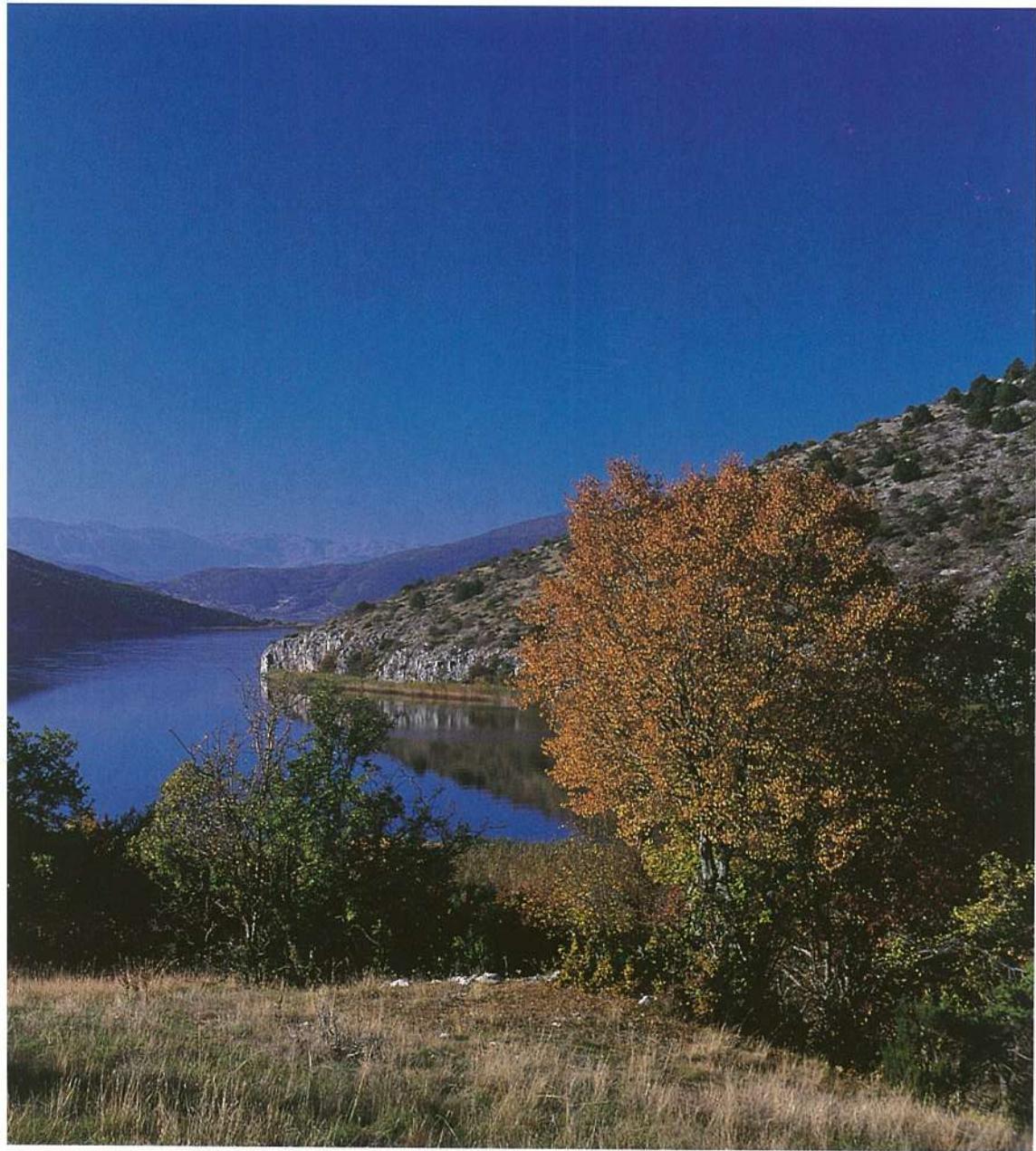
Καθώς φτάνουμε στο αυτοκίνητο, μας περιμένει μια ευχάριστη έκπληξη. Το γνωστό μας τζιπ με τους μεθοριακούς φύλακες είναι πάλι μπροστά μας, τη φορά αυτή για μια ολονύκτια εποπτεία της περιοχής.

-Σας περιμένουμε εδώ και ένα τέταρτο, μας λένε. Οι αθέατοι συνάδελφοί μας, μας ειδοποίησαν με τον ασύρματο για την παρουσία σας στην περιοχή.

Για άλλη μια φορά μέσα σε δυο μέρες, νιώθουμε αυτό το πολύτιμο "αίσθημα ασφαλείας", που είναι τόσο απαραίτητο σε οποιονδήποτε κινείται σε ευαίσθητες μεθοριακές

περιοχές, έστω και για λίγες ημέρες ή ώρες. Και δεν σας κρύβω, πως τα τελευταία χρόνια είχαμε στερηθεί αρκετά αυτή την αίσθηση ασφαλείας, σε κάποιες από τις ορεινές διαδρομές μας στα βόρεια σύνορα της πατρίδας μας. Πυκνό σκοτάδι σκεπάζει πια την ακρολιμνιά και την αποβάθρα απέναντι από τον Άγιο Αχιλλειο. Τηλεφωνούμε στον ξενώνα, περιμένουμε κάποια βάρκα να έρθει να μας πάρει.

Σε δυο λεπτά ακούμε τον θόρυβό της, διακρίνουμε την ντελικάτη σιλουέτα της να πλησιάζει με ταχύτητα. Είμαστε πολύ ελαφρά ντυμένοι, έτσι το κρύο είναι τσουχτερό στα τέσσερα λεπτά της διαδρομής.

Φτάνουμε στο νησάκι, ανοίγουμε την πόρτα του ξενώνα και βρισκόμαστε μπροστά στην ωραιότερη εικόνα, που θα προσδοκούσαμε ν' αντικρίσουμε εκείνη τη στιγμή. Οι καλοί μας

φίλοι, Κώστας και Βέρα, μας περιμένουν μπροστά στο αναμμένο τζάκι. Μια γλυκιά θαλπωρή μας τυλίγει και διώχνει αμέσως κρύο και κούραση. Μέσα σε δευτερόλεπτα το χαμηλό τραπεζάκι γεμίζει με τοίπουρο και μεξεδάκια. Αν τούτη τη νύχτα ερχόταν κάποιος και με ρωτούσε "τι είναι ευτυχία", θα του δείχνα απλά εμάς τους τέσσερις ανθρώπους, να κουτσοπίνουμε και να τα λέμε μέχρι

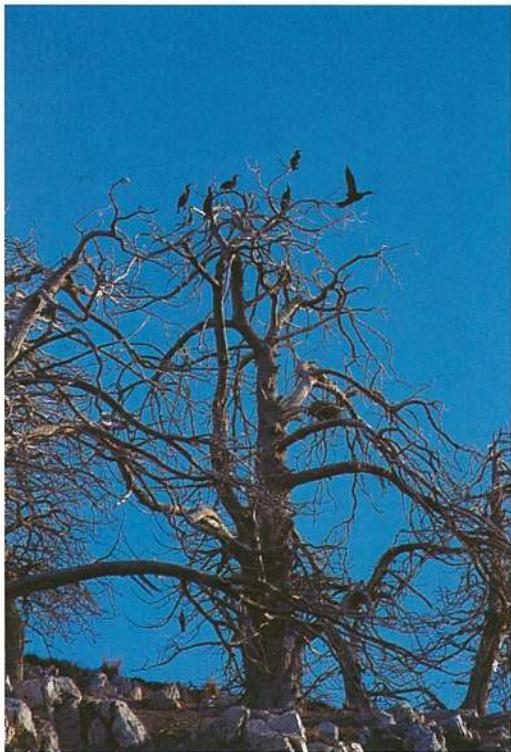
Το Βιδρονήσι είναι ένα μικρό ακατοίκητο νησάκι με απόκρυμνες τις δυτικές και νότιες ακτές του. Βρίσκεται στο κέντρο περίπου της

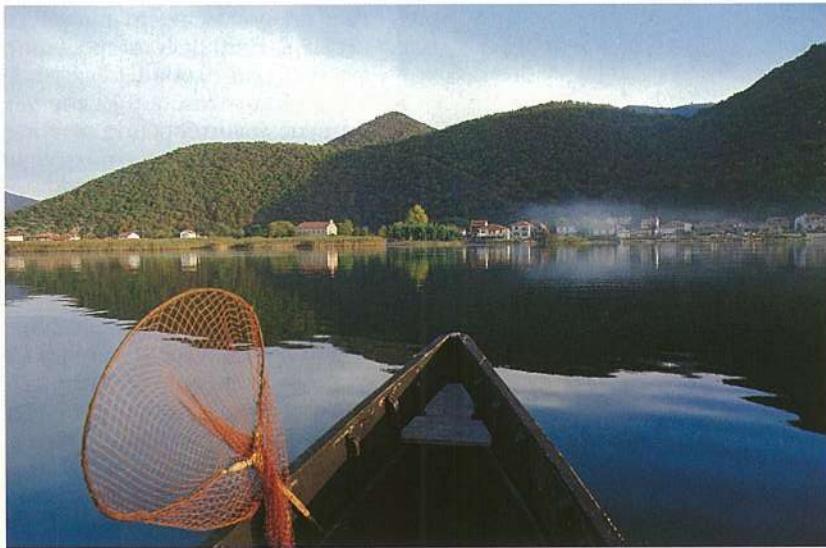
Μικρής Πρέσπας και αποτελεί ιδανικό καταφύγιο για τους Κορμοράνους, που φωλιάζουν σε μεγάλο αριθμό στα σκελετωμένα δέντρα του. Κάθε επίσκεψη στο έδαφος του νησιού καλό είναι να αποφεύγεται, για να μην διαταράσσεται η ηρεμία των πουλιών.

αργά, σ' αυτή τη ζεστή γωνιά στην άκρη της πατορίδας μας.

ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΡΟΥΡΟΥΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Νωρίς το πρωί ο κυρ-Γιώργης με περιμένει στην βάρκα του με αναμμένη τη μηχανή. Ποτέ ως τώρα δεν μας έχει αργηθεί τις υπηρεσίες του, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας ή της νύχτας τις έχουμε ζητήσει. 10 λεπτά αργότερα παρακάρω το αυτοκίνητό μου δίπλα στα τζιπ της **Υπηρεσίας Συνοριακής Φύλαξης**, μιας νεοσύστατης υπηρεσίας, που εδώ στις Πρέσπες, εδρεύει στο χωριό Πύλη. Το αρχηγείο της υπηρεσίας φέρνει στη μνήμη

Στην ηρεμία του δειλινού οι αντανακλάσεις των σπιτών της Μικρολίμνης στα γαλήνια νερά δημιουργούν αξέχαστες εικόνες. Μια βόλτα από την Μικρολίμνη στο Βιδρονήσι μπορεί να γίνει σε ελάχιστο χρόνο, αφού το μικρό νησί απέχει λιγότερο από ένα μιλί.

μου εικόνες από μονάδα καταδρομέων, κάτι αντίστοιχο μ' εκείνη τη συναρπαστική περίοδο, γεμάτη δράση και περιπέτειες, που έχω ξήσει πολλά χρόνια πριν στο Κέντρο Εκπαίδευσης της Ρεντίνας. Πολλά σύγχρονα οχήματα 4X4, στολές παραλλαγής, ζωντάνια και κινητικότητα, νέοι άνθρωποι μπαίνονται στο κτίριο, άλλοι ασχολούνται με τον οπλισμό τους, άλλοι ετοιμάζονται να ξεκινήσουν για κάποια αποστολή.

Ο Υπαστυνόμος Α' Ανδρέας Βλάχος, διοικητής της μονάδας, με υποδέχεται με ευγένεια και εγκαρδιότητα. Σε δυο λεπτά αχνίζει μπροστά μου ένας θαυμάσιος καφές.

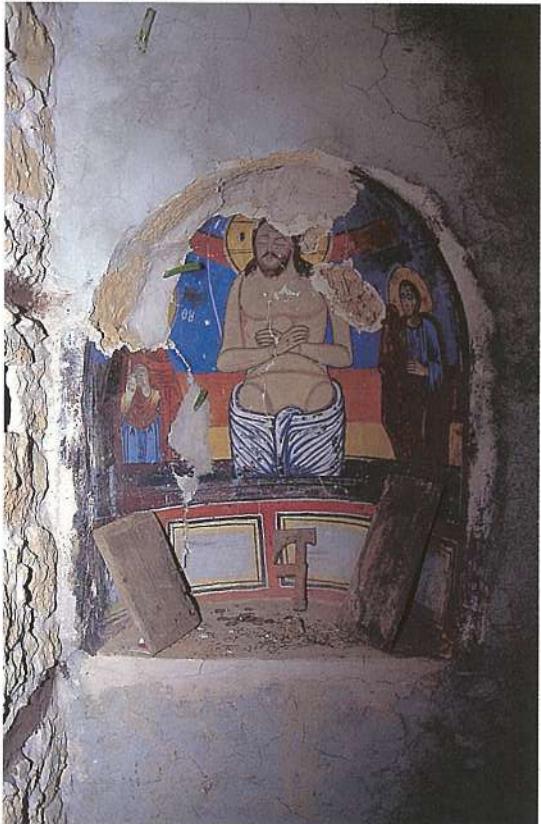
Ανάμεσα σε μεγάλους επιτελικούς χάρτες της περιοχής, που καλύπτουν τους τούχους του γραφείου του, ο υπαστυνόμος μού αναλύει τον ρόλο της υπηρεσίας, τις λεπτές ισορροπίες που πρέπει να τηρούνται αλλά και τους κινδύνους που συνεπάγεται η φύλαξη των συνόρων μας σε 24ωρη βάση. Από τις συζητήσεις μας προκύπτει, ότι υπάρχει μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στις συνθήκες που επικρατούν σ' ένα οποιοδήποτε Εκπαιδευτικό Κέντρο και σ' αυτήν την προκεχωρημένη επιχειρησιακή μονάδα. Οι ασκήσεις στο Κέντρο διεξάγονται με απόλυτη ασφάλεια στο εσωτερικό της πατρίδας μας, πολύ μακριά από τα σύνορα. Η επιτυχία της άσκησης εξαρτάται κυρίως από

τον βαθμό ετοιμότητας και από τον συντονισμό των διαφόρων τμημάτων, στην αντιμετώπιση του υποτιθέμενου αντιπάλου. Εδώ, σ' αυτήν την μονάδα, δεν υπάρχουν "υποτιθέμενα σενάρια", αντίθετα οι συνθήκες είναι πραγματικές, οι επιχειρησιακές αποστολές διεξάγονται σε περιοχές ευαίσθητες, που τις περισσότερες φορές είναι δύσβατες και κοντά στα σύνορα.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων που έχουν στελεχώσει την υπηρεσία, έχουν γεννηθεί ή κατάγονται από την ευρύτερη περιοχή. Αυτό σημαίνει, ότι αφ' ενός γνωρίζουν άριστα την γεωμορφολογία και τις ιδιαιτερότητες του εδάφους και αφ' ετέρου έχουν με την περιοχή πολύ στενότερους συνασθηματικούς δεσμούς από οποιονδήποτε άλλον.

Μια τελευταία ευχάριστη διαπίστωση είναι και η δυναμική συμμετοχή του "ασθενούς φύλου", που όμως δεν περιορίζεται σε υπηρεσία γραφείου- δύναμης έχουμε ως τώρα συνηθίσει-αλλά σε κανονικές αποστολές, με οπλισμό δύμιο και εκπαίδευση αντίστοιχη, με αυτή των ανδρών.

Έχω κάθε λόγο, ως Έλληνας, να είμαι ενθουσιασμένος με όσα βλέπω και ακούω, που έρχονται εις επίρρωσην των προσωπικών εμπειριών που είχαμε "επί εδάφους" με την Άννα

Ένα τμήμα των τοιχογραφιών του Αγίου Γεωργίου στο ιερό. Μετά και τις εργασίες αποκαταστάσεως στο εσωτερικό που υπολείπονται, η εκκλησία θα μπορεί να λειτουργήσει.

Τις δύο προηγούμενες μέρες όταν αιφνιδιαστικά αλλά τόσο καθησυχαστικά, συναντηθήκαμε με τους συνοριακούς φρουρούς μέσα στις ερημιές.

(Τις επόμενες μέρες πραγματοποίησα μια μικρή έρευνα ανάμεσα σε μερικούς κατοίκους διαφόρων χωριών των Πρεσπών. Όλοι, χωρίς καμιά εξαιρεση με διαβεβαιώσαν, ότι αισθάνονται πια απόλυτη ασφάλεια και ότι, τα δποια κρούσματα κλοπών ή άλλων ενοχλήσεων του παρελθόντος, έχουν μηδενισθεί). Ρωτών τον διοικητή πως μπορώ να βρω την περιοχή του Αγκαθωτού και αν μπορώ να φτάσω ως εκεί με το αυτοκίνητό μου.

-Είναι, κάτω από το Βροντερό, μου λέει, σε ορισμένα όμως σημεία ο δρόμος παρασένει δύσβατος για το δικό σου αυτοκίνητο. Τι θα λεγες να πάμε με το τζιπ της υπηρεσίας;

Δεν μπορούσα να περιμένω ευνοϊκότερη εξέλιξη. Επιβιβάζεται μαζί μας και ένας φρουρός και όλοι μαζί ξεκινάμε για Βροντερό. Νότια-νοτιοδυτικά του χωριού αρχίζει ένας χωματόδρομος, που περνάει ανάμεσα από επίπεδες, καλλιεργημένες εκτάσεις. Ο δρόμος στρίβει αριστερά από ένα ξωκλήσι και αιφνιδιαστικά κατηφορίζει, στενός και δύσκολος, ανάμεσα σε ένα εντυπωσιακό κατάφυτο φαράγγι. Τρία περίπου χιλιόμετρα από το Βροντερό σταματάει ο διοικητής το τζιπ, κατεβαίνει και μου δείχνει κάτι στην αντικρινή πλαγιά του φαραγγιού, που απέχει μόλις μερικές δεκάδες μέτρα από τον δρόμο

-Εκεί ήταν στον εμφύλιο πόλεμο το νοσοκομείο των ανταρτών, η ονομαζόμενη "Σπηλιά του Ζαχαριάδη", μου λέει.

Μετά βίας διακρίνω ένα υποτυπώδες άνοιγμα πίσω από τους πυκνούς θάμνους και τα δέντρα. Σε 2 λεπτά βρισκόμαστε μπροστά στην είσοδο της σπηλιάς, που ξαφνικά αποκτά εντυπωσιακές διαστάσεις, πολύ μεγαλύτερες από αυτές που υποψιαζόμουν. Μπαίνουμε μέσα στη σπηλιά. Έχει υψηλή οροφή και τρεις χώρους. Σκέφτομαι, πώς αν παρίστατο ανάγκη, θα μπορούσε να κρύψει εκαποντάδες ανθρώπους.

Συνεχίζει να κατηφορίζει ο δρόμος ανάμεσα σε μια ξούγκλα από πυξάρια, γαύρους, βαλανιδιές, σφενδάμια, φουντουκιές και μεμονωμένους αιωνόβιους άρκευθους.

1 χιλιόμετρο πιο κάτω φαρδάνει ξαφνικά το στόμιο του φαραγγιού, τα μάτια μας γεμίζουν με τον ήρεμο ορίζοντα της Μικρής Πρέσπας και του θαυμάσιου λιβαδιού που απλώνεται στις όχθες της. Εδώ, 50 χρόνια πριν, κατοικούσαν περίπου 200 άνθρωποι, που ξεσπιτώθηκαν στη διάρκεια του εμφύλιου και ποτέ δεν ξαναγύρισαν. Ήταν το Αγκαθωτό, που με την παλιά του Αρβανίτικη ονομασία "Τέρουβο", σήμαινε τόπος σαν πόρτα, σαν άνοιγμα, μια και ήταν χτισμένο στο στόμιο της στενής κοιλάδας, που το ένωνε με το Βροντερό.

Το Αγκαθωτό ήταν κυρίως ψαροχώρι, το τελευταίο Ελληνικό χωριό πριν από τα αλβανικά σύνορα, στην νοτιοδυτική πλευρά της λίμνης. Σήμερα είναι σχεδόν ιστοποδιμένο, δι, έχει απομείνει είναι ένας μικρός τοίχος, μερικές διάσπαρτες πέτρες, ένα άριστα διατηρημένο πέτρινο πηγάδι, που διατηρεί ακόμα νερό στα βάθη του και η μικρή εκκλησία του Άη-Γιώργη, ψηλά στην απότομη λοφοπλαγιά της. Με θαυμάσιο τρόπο αναστη-

Ο. ΜΠΑΣΤΟΥΡΑΚΗΣ

Ο υπαστυνόμος Ανδρέας Βλάχος με έναν από τους φρουρούς των συνόρων σε αναμνηστική φωτογραφία στα ερείπια του Αγκαθωτού. Πάνω δεξιά, στον κατάφυτο από βουνοκυπάρισσα και βαλανιδιές λόφο, δεσπόζει η πρόσφατα αναστηλωμένη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

λωμένη η εξωτερική τοιχοποιία και η στέγη της εκκλησίας από την Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Βέροιας, χρειάζεται ακόμα αρκετές εργασίες στο εσωτερικό της- Δεν παύει δύμας να είναι παρόγρων η επέμβαση της πολιτείας σ' αυτή την εκκλησούλα με την εξαίσια θέα, σε αντίθεση με την ολοκληρωτική εγκατάλειψη του Αη-Νικόλα στη Σφήκα.

Ευχαριστώ τον διοικητή Ανδρέα Βλάχο, για την ευγενική του πρωτοβουλία να με οδηγήσει στο Αγκαθωτό και εύχομαι απλά "Καλή αντάμωση" στο επόμενο ταξίδι μας στις Πρέσπες.

ΣΤΑ ΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΥΨΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

Η μέρα ξεκινάει με μια σκηνή πολύ τρυφερή, που ίσως μόνο στον Άγιο Αχιλλειο, μπορεί να έχει την τύχη να δει κανείς. Ο ήλιος μόλις πριν μερικά λεπτά έχει φωτίσει την "Πύλη" και τα υψώματα του "Νικηφόρου Ουρανού" και "Τσουτσούλη" στην αντικρινή στεριά. Είναι αρχές Νοέμβρη, κάνει πολλή

ψύχρα, το νησάκι του Αγίου Αχιλλείου είναι ακόμα βυθισμένο στη σκιά. Στη μικρή ξύλινη αποβάθρα τα τέσσερα παιδάκια του νησιού, τυλιγμένα στα μπουφάν τους και με τις σάκες στους ώμους, πηδούν ένα-ένα στη βάρκα που τα περιμένει. Ετοιμάζονται για την καθημερινή πρωινή τους διαδρομή, άλλα θα πάνε στο Πλατύ, στο Γυμνάσιο και άλλα στο Δημοτικό Σχολείο του Αγίου Γεωργίου. Κάθομαι στο μπαλκόνι και τα παρατηρώ, ακούω τις χαρούμενες φωνές τους. Ο Γκόραν, το θαυμάσιο μικύρο λυκόσουλο του Κώστα, πηγαινούσε όχεται στην αποβάθρα γαργίζοντας λυπημένα, δεν καταλαβαίνει γιατί τα παιδιά που τόσο τον αγαπούν, φεύγουν χωρίς αυτόν. Μόλις λίγους μήνες πριν ο Γκόραν ήταν ένα χαριτωμένο κουταβάκι, που μπερδεύονταν χαδιάρικα μέσα στα πόδια μας. Την τελευταία στιγμή, καθώς η βάρκα ξεκούλλει από την αποβάθρα, δίνει ένα μεγαλόπρεπο σάλτο και βρίσκει τη θέση του ανάμεσα στα παιδιά, που ξεφωνίζουν ενθουσιασμένα. Τα χαιρετώ από το μπαλκόνι και μου ανταποδίδουν το χαιρετι-

Αμέσως μετά τα τελευταία σπίτια του Αγίου Γερμανού εμφανίζονται τεράστιες σε μέγεθος σημύδες, με συγκεντρώσεις που γίνονται όλο και συχνότερες, καθώς ανηφορίζουμε το ρέμα. Είναι πολύ πιθανόν, ότι το *Ρέμα του Αγίου Γερμανού*, αποτελεί το νοτιότερο σημείο εμφάνισης του επιβλητικού αυτού δέντρου, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε όλη την Ευρωπαϊκή Ήπειρο.

σμό κουνώντας χαρούμενα τα χέρια τους. Λίγη ώρα αργότερα βρισκόμαστε κι εμείς στον Άγιο Γερμανό. Ο Λάζαρος από το Κέντρο Ενημέρωσης, μ' ένα LADA NIVA που φέρει τα διακριτικά του WWF, έχει προσφερθεί να μας κάνει μια σύντομη ξενάγηση στα υψώματα που περιβάλλουν το χωριό. Πολλά χρόνια πριν είχα επιχειρήσει για πρώτη φορά να γνωρίσω την περιοχή πάνω από τον Άγιο Γερμανό μ' ένα PAJERO TURBODIESEL. Ήταν χειμώνας, μερικές εκα-τοντάδες μέτρα παραπάνω με είχε σταματήσει άφθονο χιόνι.

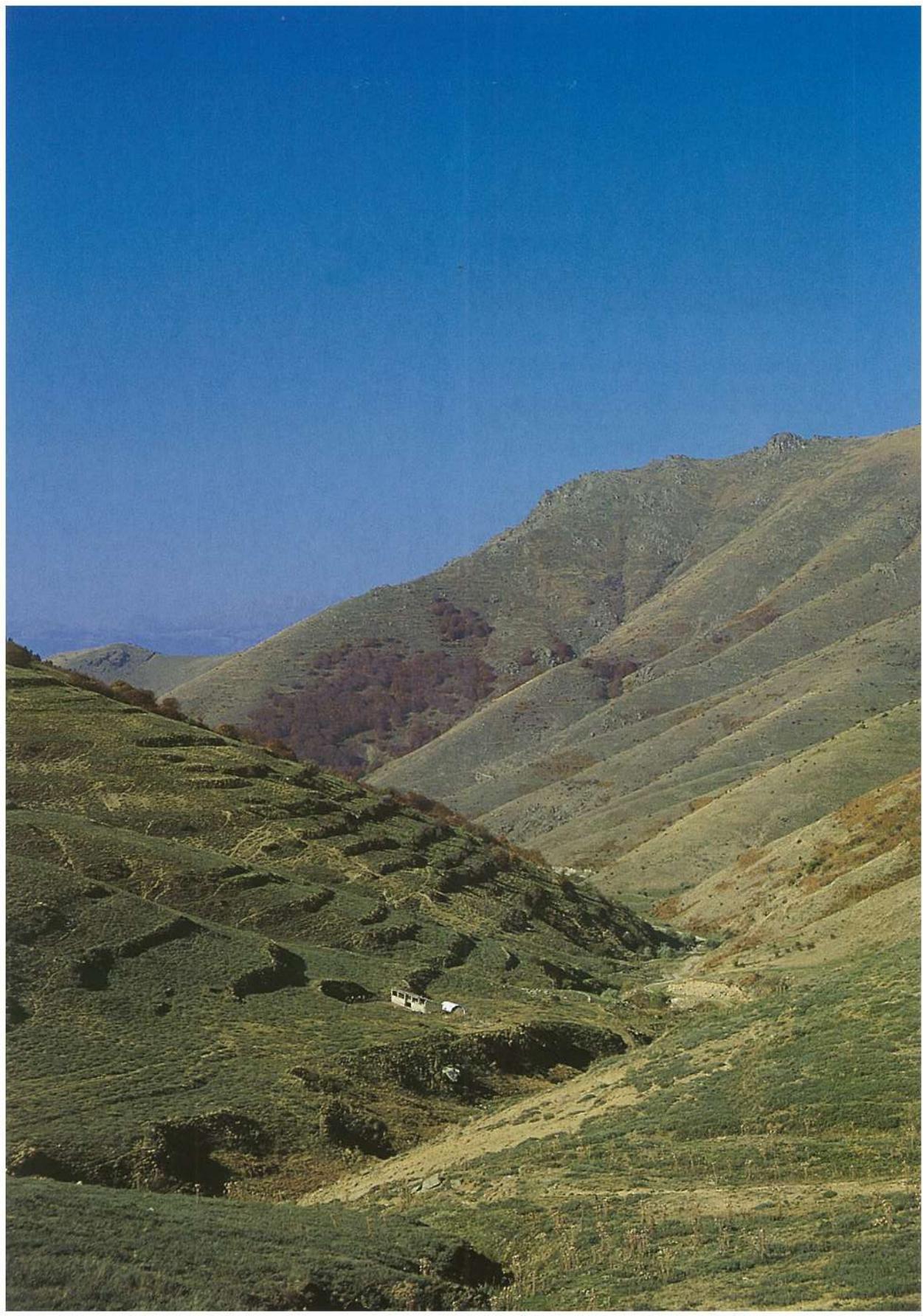
Με βρόεια διεύθυνση παίρνουμε τον μοναδικό χωματόδρομο που βγάζει εξώ από το χωριό. Αυτό που πρώτα μας εντυπωσιάζει είναι οι πετρόχιτοις μάντρες των παλιών κτηνοτρόφων. Σκαρφαλωμένες στον δυτικό

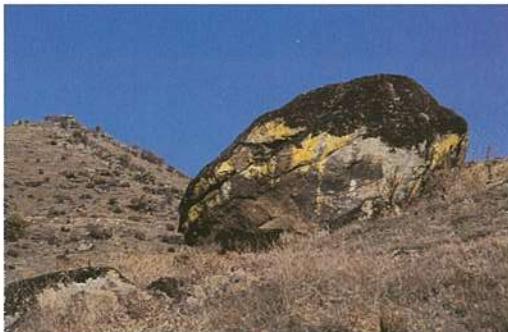
ορεινό όγκο, που η κορυφογραμμή του είναι το σύνορο με τα Σκόπια, οι μάντρες είναι χτισμένες με ντόπια κοκκινωπή πέτρα και οι περισσότερες διατηρούνται σε άριστη κατάσταση, έχουν πάψει όμως από χρόνια να χρησιμοποιούνται. Ένας περίπατος που πραγματοποιήσαμε πριν μερικά χρόνια σ' αυτές τις πλαγιές μας αποκάλυψε ωραιότατη θέα προς τον Άγιο Γερμανό και τις λίμνες.

Με αρκετές εδαφικές ανωμαλίες ο δρόμος ακολουθεί για ένα περίπου χιλιόμετρο πορεία παραλληλή με το ρέμα του Άγιου Γερμανού. Εντύπωση μας προκαλεί η μεγάλη ποσότητα νερού που εξακολουθεί να κατεβαίνει από τα βουνά, παρά την μεγάλη περίοδο ξηρασίας που έχει μεσολαβήσει.

Μία πινακίδα που απαγορεύει το ψάρεμα μας θυμίζει, πως στο ρέμα του Αγίου Γερμανού ξει μια πέστροφα, που θεωρείται η παλιότερη και πιο ξεχωριστή ράτσα πέστροφας στην Ελλάδα, περίφημη για τη νοστιμία της. Κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες σημύδες. Πανύψηλες και αρχοντικές, ξεχωρίζουν αμέσως ανάμεσα στα υπόλοιπα δέντρα, με τον κατάλευκο κορμό τους και το έντονο χυσοσκίτρινο χρώμα των φυλλωμάτων τους. Κατά τη γνώμη μου οι σημύδες του Αγίου Γερμανού κατέχουν μια ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στα αξιοθέατα της περιοχής των Πρεσπών, για δυο κυρίως λόγους. Πρώτα για το εξαιρετικό τους μέγεθος, που οφείλεται στην μόνιμη υγρασία αλλά και στη σκιά που καλύπτει την στενή κοιλάδα πολλές ώρες την ημέρα. Η δεύτερη σημαντική ιδιαίτεροτηταί είναι, ότι εδώ στον Άγιο Γερμανό βρίσκεται το νοτιότερο σημείο εξάπλωσης των σημύδων στον Ελλαδικό και φυσικά σε ολόκληρο τον Ευρωπαϊκό χώρο. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την μεγάλη ποικιλότητα του κλίματος της περιοχής, αφού η σημύδα είναι δασοπονικό είδος των κεντρικών και βορείων περιοχών της Ευρώπης. Είναι βέβαια γνωστό, ότι οι σημαντικότερες συγκεντρώσεις σημύδων στην Ελλάδα απαντώνται στην οροσειρά της Ροδόπης και ιδιαίτερα στο Δάσος Ελατιάς (Καρά-Ντερέ) Δράμας. Κάποια επίσης μεμονωμένα άτομα ή μικρές συστάδες σημύδων έχουμε κατά καιρούς επισημάνει στο Καϊμακ-

Οι αναβαθμοί στις γυμνές λοφοπλαγιές είναι από τα χαρακτηριστικότερα σημεία της περιοχής "Σιρόκα". Υπενθυμίζουν την μεγάλη προσπάθεια των παλιών κατοίκων της περιοχής, να εκμεταλλευθούν κάθε κομμάτι γης για καλλιέργιες, κυρίως ζωτροφές.

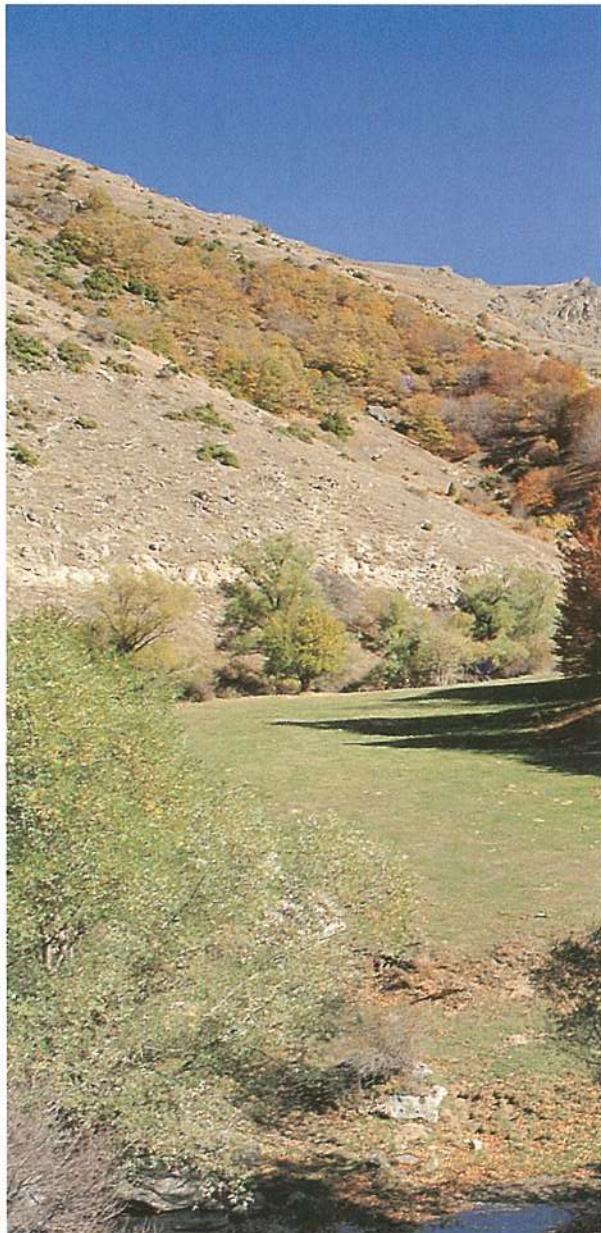
Στις γυμνές βουνογλαγιές πάνω από τον Άγιο Γερμανό κυριαρχούν σκουρόχρωμα πετρώματα. Οι λειχήνες που αναπτύσσονται στην επιφάνειά τους δημιουργούν την αισθηση, ότι οι πέτρες είναι βαμμένες από χέρι ανθρώπου.

Λίγα μόλις χιλιόμετρα πάνω από τον Άγιο Γερμανό στην ανατολική διακλάδωση του ρέματος, δημιουργείται ένα θαυμάσιο λιβάδι. Είναι μια διαδρομή υψηλού φυσικού κάλλους, που καταλήγει μέχρι τα εκπληκτικά υψηλεδα της Μπέλλα Βόδα. Δυστυχώς πολύ λίγοι επισκέπτες των Πρεσπών επιφελούνται της ευκαιρίας να γνωρίσουν και να απολαύσουν την μοναδική αυτή περιοχή

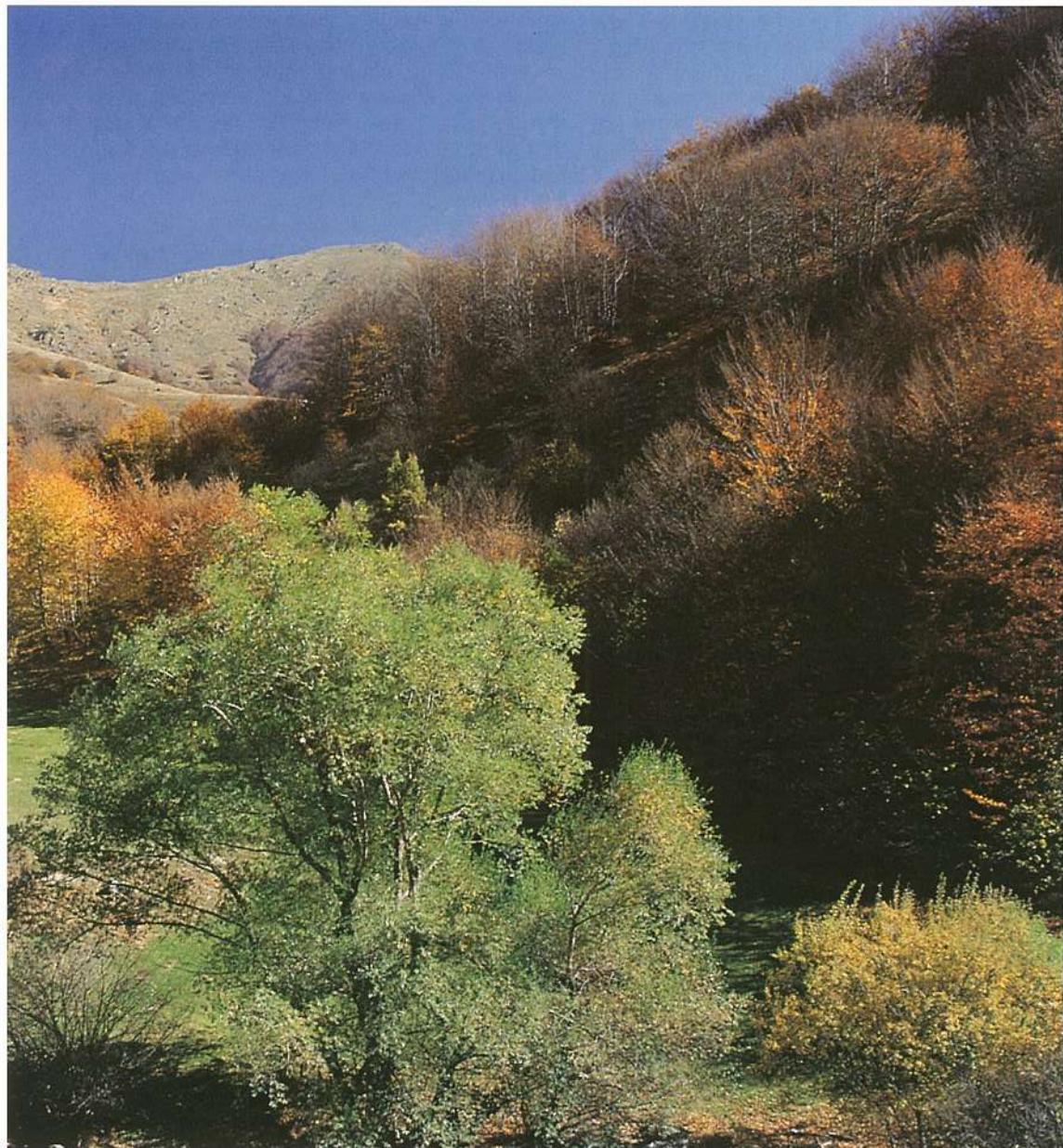
τσαλάν, στο Πάϊκο, καθώς και σε κάποια άλλα βουνά της Βορείου Ελλάδος. Όλα όμως αυτά τα σημεία βρίσκονται σε γεωγραφικό πλάτος βορειότερο από την περιοχή του Αγίου Γερμανού στις Πρέσπες.

Λίγο παραπάνω το ρέμα διχάζεται, το ένα ρεύμα του συνεχίζει βόρεια, ενώ το άλλο λοξοδρομεί ανατολικά. Το ίδιο συμβαίνει και με τον δρόμο. Υπάρχουν τώρα δυο διακλαδώσεις, που η καθεμία ανεβαίνει παράλληλα με την κοίτη του κάθε ρέματος. Παίρνουμε βόρεια κατεύθυνση, στην περιοχή που είναι γνωστή με την ονομασία **Σιδόκα**. Οι κλίσεις του εδάφους γίνονται εντονότερες, η κατάσταση του δρόμου χειροτερεύει. Βαθιά νεροφαγώματα και μεγάλες πέτρες, δυσκολεύουν σε ορισμένα σημεία ακόμη κι αυτό το σκληροτράχηλο NIVA. Προφανώς ο δρόμος, μετά την αρχική του διάνοιξη, δεν έχει συντηρηθεί ποτέ.

Το τοπίο αλλάζει δραματικά. Οι θεόρατες σημύδες και ιτιές του ρέματος δίνουν τη θέση τους σε χαμηλή βλάστηση και βοσκοτόπια. Κάποτε στις περιοχές αυτές καλλιεργείτο

σιτάρι και σίκαλη. Ακόμη διακρίνονται οι αναβαθμοί, τα ίχνη των μικρών στενών χωραφών, που μοιάζουν με τεράστιες οριζόντιες μαχαιριές στα πλευρά των γυμνών λοφοπλαγιών. Αρχίζει να διακρίνεται η μύτη του **Δεσποτικού**, η ψηλότερη του ορεινού όγκου του Βαρνούντα, με ύψος 2.234 μέτρα. Τοπίο λιτό, υπέροχο, οι καθαρές γραμμές της κορυφογραμμής διαγράφονται με μεγάλη ευγρίνεια στον βαθυγάλανο ουρανό. Βρισκόμαστε

περίπου 6 χιλιόμετρα από τον Άγιο Γερμανό, κάποιες υποχρεώσεις του Λάζαρου επιβάλλουν την επιστροφή μας.

Στην συμβολή των δύο ρεμάτων αποχωρίζομαστε το αυτοκίνητο. Είναι μεγάλη η επιθυμία μας να γνωρίσουμε την ανατολική διακλάδωση του ρέματος. Κατεβαίνει με μεγάλη ορμή, αθέτο σχεδόν μέσα σε μια πραγματική, αδιαπέραστη ζουγκλα από τεράστιες ιτιές και σημύδες, λεύκες, οξύνες, κερασιές και φουν-

τουκιές. Τα φθινοπωρινά φυλλώματα τόσων πολλών διαφορετικών δέντρων δημιουργούν έναν απίστευτο καταγισμό χρωμάτων. Δεν παύουμε ν' αναρωτιόμαστε, πως τόσα χρόνια στις Πρέσπες αγνοούσαμε αυτό το μαγευτικό σημείο της περιοχής.

Ενάμιση περίπου χιλιόμετρο πιο πάνω, σχηματίζεται δίπλα στο δρόμο ένα καταπληκτικό λιβαδάκι. Κατεβαίνουμε τα λίγα μέτρα που μας χωρίζουν και βρισκόμαστε δί-

πλα στην κρυστάλλινη ροή του ρέματος. Γύρω μας αιωνόβιες ιτιές, πουλιά, ο ασύγαστος ήχος του νερού πάνω στις πέτρες. Σκύβω και πίνω αχδόταγα. Είναι το λιγότερο που μπορώ να κάνω εκείνη τη στιγμή, για να νιώσω έστω και ελάχιστα, κομμάτι αυτής της ονειρεμένης φύσης.

Στην έρημη πλατεία του Αγιου Γερμανού φτάνουμε νωρίς το απόγευμα. Ούτε πούλμαν, ούτε τουριστές ούτε φωνές, είναι καθημερινή. Το καφενεδάκι του Δημήτρη Αγορόπουλου έχει ακόμη τα "τραπεζάκια έξω", μοναδικός πελάτης είναι ο ίδιοκτής του. Πολύ γρήγορα καθόμαστε στο ίδιο τραπέζι, δοκιμάζουμε το τοιπορόκι του και συζητάμε για την αυριανή μας εξόρμηση στα υψίπεδα του Βαρνούντα, την θρυλική Μπέλλα-Βόδα.

ΜΠΕΛΛΑ ΒΟΔΑ

-**H**συνολική απόσταση είναι πολύ μεγάλη για να γίνει με τα πόδια, ξεπερνάει τα 30 χιλιόμετρα, λέει ο Δημήτρης. Με τις στάσεις που χρειάζεστε για φωτογραφίσεις, δεν θα σας φτάσει το φως της μέρας αυτή την εποχή. Χρειάζεστε ένα 4X4, το δικό μου δυστυχώς είναι στο συνεργείο.

-Το COROLLA δεν πάει; τολμάω να ρωτήσω. -Πάει, αλλά θα μείνει για πάντα εκεί πάνω. Κι ενώ όλες οι προσπάθειες στον Αγιο Γερμανό για να βρούμε διαθέσιμο όχημα και οδηγό αποτυγχάνουν, τη λύση δίνει ο φίλος μας ο Κώστας από τον Άγιο Αχιλλειο! Έχει ένα παλιό αγροτικό MITSUBISHI, που δεν είναι καν 4X4, φαίνεται όμως, πως η καρδιά του και η επιθυμία του να μας εξυπηρετήσει, είναι ισχυρότερες από τις δυνατότητες του αυτοκινήτου του.

Όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, εφτά τελικά είναι οι επιβάτες, η τετραμελής οικογένεια του Κώστα, ο Δημήτρης κι εμείς με την Άννα. Νωρίς το μεσημέρι ξεκινάμε, ξαναπαίρουμε τον γνώριμο μας δρόμο έξω από τον Άγιο Γερμανό. Ενάμιση χιλιόμετρο μακρύτερα ακολουθούμε την δεξιά διακλάδωση του ρέματος. Περνούν μπροστά από τα μάτια μας οι εικόνες της προηγούμενης μέρας, η καπαπληκτική βλάστηση, το λιβαδάκι, σκουύροι όγκοι βράχων με πράσινες λευκήνες. Κάθομαι με τον Δημήτρη στην καρότσα, πολύ γρήγορα οι κραδασμοί από τον δρόμο είναι τόσο δυνατοί, που αναγκαζόμαστε να σηκωθούμε. Ξεπερνάμε την πυκνή βλάστηση και την ζώνη της δρυός και μπαίνουμε στα βοσκοτόπια. Το τοπίο από τη μια στιγμή στην άλλη μεταμορ-

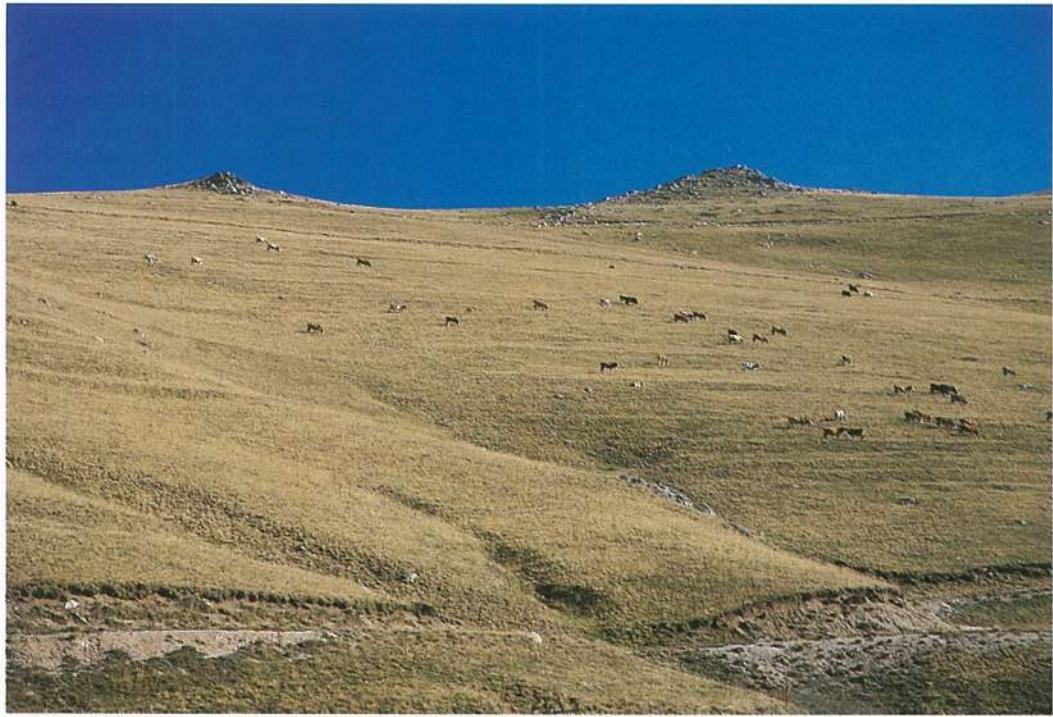
φώνεται. Οι γραμμές γίνονται απαλές, λιτές, γλυκύτατες πράσινες πινελιές κάτω από τον ουράνιο θόλο. Άφθονο χορτάρι καλύπτει τα πάντα, τους λόφους, τα μικρά οροπέδια, όλες τις πτυχώσεις του εδάφους. Οι μοναδικές εξάρσεις μοιάζουν να είναι κάποια μαντριά και μερικές αγελάδες, που βόσκουν εδώ κι εκεί.

-Η περιοχή λέγεται **Ράμνα**, που σημαίνει ίσια, δηλαδή ομαλή, μου λέει ο Δημήτρης. Έχω κι εγώ εδώ μερικά δικά μου ξώα. Δυστυχώς η φετινή χρονιά ήταν πολύ κακή για τους κτηνοτρόφους του Άγιον Γερμανού. Οι αρκούδες έφαγαν συνολικά 17 ξώα, τέσσερα απ' αυτά ήταν δικά μου. Ανάμεσά τους ήταν ένας ταύρος, που η αντικατάστασή του θα μου κοστίζει 400.000 δραχμές. Η πολιτεία δεν μας αποζημιώνει, παρά μόνον αν συντρέξουν κάποιες απίθανες προϋποθέσεις. Πες μου τι άλλο μας απομένει, από το να πάρουμε τα όπλα και να στήσουμε ενέδρες;

Η οικολογική μου συνείδηση εξεγείρεται στη στιγμή, δεν μπορώ να διανοηθώ ότι κάποιες από τις τελευταίες αρκούδες, που έχουν απομείνει στα Ελληνικά βουνά, είναι δυνατόν να έχουν τέτοια τύχη. Άλλα και πάλι, ποια αξιόπιστη απάντηση μπορώ να δώσω στην αγωνία αυτών των ανθρώπων που "φυλάνε Θεομοπύλες", εδώ στις εσχατιές της Ελλάδας, ακριβώς κάτω από τη γραμμή των συνόρων; Να εγκαταλείψουν τον τόπο τους ή να βρουν άλλους τρόπους, πλήγη της κτηνοτροφίας, για να επιβιώσουν; Φαίνεται τελικά, πως το όλο πρόβλημα μπορεί να αντιμετωπισθεί, μόνον αν η πολιτεία αναλάβει το μηδαμινό κόστος κάποιων εκαπομυρίων δραχμών το χρόνο, για να διαφύλαξει την παραλληλη επιβίωση τόσο της άγριας-και σπάνιας-πανίδας, δύσι και των ανθρώπων που ζουν στα βόρεια σύνορά της.

Στον αυχένα σταματάμε για λίγο. Στα βόρεια, πολύ κοντά μας, δεσπόζει η κορυφή του Δεσποτικού και ο κάμπος της Φλώρινας. Από παντού τρέχουν ρυάκια, αναβλύζουν αναρίθμητες πηγές, ανάμεσα στο ψηλό χορτάρι και τους θάμνους ξεχωρίζουν αγριολούσιδα με ζωηρά χρώματα. Μοιάζει ανοιξιάτικη εδώ κοντά στα 2000 μέτρα η φύση, μόνον τα καφετιά χρώματα της οξυάς θυμίζουν φθινόπωρο. Παρόλο τον μεσημεριανό ήλιο, κάποια ρυάκια σε σκιερά σημεία, έχουν ένα λεπτό στρώμα πάγου στις άκρες τους.

Ο δρόμος, που σε ορισμένα σημεία ταλαιπωρεί αιφάνταστα το MITSUBISHI και τον Κώστα, συνεχίζει ανατολικά. 16 χιλιόμετρα

Παρά το προχωρημένο φθινόπωρο οι καιρικές συνθήκες εξακολουθούν να είναι πολύ ήπιες στα υψίπεδα της Μπέλλα - Βόδα, προς μεγάλη τέρψη των αγελάδων, που βόσκουν ήσυχες στο παχύ χορτάρι. Σε μερικές εβδομάδες ή και μέρες ακόμα, άφθονο χιόνι θα καλύψει την περιοχή, που θα παραμείνει μέχρι τον Μάιο.

μακριά από τον Άγιο Γερμανό βρισκόμαστε σ' έναν άλλο αυχένα. Στην κορυφή του, σ' ένα σημείο με θαυμάσια θέα, δεσπόζει το καταφύγιο του Ορειβατικού Συλλόγου Φλώρινας, δυστυχώς σε κατάσταση εγκατάλειψης. Από εδώ ξεκινάει προς τα νοτιοανατολικά και ένας ακόμη δύσβατος δρόμος, που μετά από 5 χιλιόμετρα καταλήγει στις χιονοδρομικές εγκαταστάσεις της **Βίγλας**.

"Κιβάνιτσα", "Μοτσάρα", ο Δημήτρης δεν πάνει να μου αναφέρει τα τοπωνύμια των περιοχών που διασχίζουμε, να μου δείχνει διάφορα χαρακτηριστικά σημεία, μια σπηλιά που κάποτε είχαν βρεθεί σφραίδες, μια επικίνδυνη περιοχή όπου επανειλημμένα έχουν χαθεί ζώα, ένα θαυμάσιο μικτό δάσος οξυάς και ελάτων, μια ποτίστρα με παγωμένο νερό. Είναι πολύ δύσκολο να περιγραφεί η Μπέλλα-Βόδα. Είναι μια τεράστια χοάνη με αναρριθμήτες πτυχώσεις, ένα μεγαλειώδες υψίπεδο που καταλήγει σε κορυφές υψηλότερες των 2000 μέτρων. Προσπαθώ να φαντασθώ αυτές τις πλαγιές, καλυμμένες πέντε μήνες το χρόνο

με παχύ, λείο στρώμα χιονιού. Δεν θα μπορούσαν να είναι ιδανικότερες συνθήκες για ορειβατικό σκι μή για καταβάσεις κάθε βαθμού δυσκολίας. Προσπαθώ ακόμη να φαντασθώ την Μπέλλα-Βόδα την άνοιξη, στρωμένη με αγριολούλουδα. Είναι εικόνες άγνωστες, ζωντανή όμως πρόσκληση για το μέλλον. Η Βέρα μάς φωνάζει για ένα λιτό, μεσημεριανό γεύμα. Το απολαμβάνουμε καθισμένοι στο χορτάρι, πολύ χαμηλά διακρίνονται μέσα στην καταχνιά οι δυο λίμνες και τα βουνά της Αλβανίας.

Η κατάβαση συνεχίζεται φοβερά κοπιαστική για ανθρώπους και αυτοκίνητο.

-Σ' αυτή την δύσβατη περιοχή κινούνται οι αρκούδες, μου λέει ξαφνικά ο Δημήτρης. Δύο λεπτά αργότερα αντικρίζουμε πάνω στο δρόμο τα χαρακτηριστικά περιττώματα της αρκούδας. Το τελευταίο φως της μέρας μάς βρίσκει στα υψώματα πάνω από τον Άγιο Γερμανό. Δεν θα λεγα πως την ώρα εκείνη επικρατούσε αφόρητη ζέστη στην ανοιχτή καρότσα του αγροτικού.

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΞΗΜΕΡΩΜΑ

Ο διακριτικός χτύπος του κυρι-Γιώργη πάνω στην πόρτα του δωματίου ηχεί σ' αυτιά μου σαν κανονιά. Πετάγομαι αλαφιασμένος μέσα στη νύχτα, κοιτάζω τους φωτεινούς δείχτες του ρολογιού, ο άνθρωπος είναι συνεπέστατος. Τέσσερις παρότε τέταρτο ακριβώς, μόλις πριν δυο ώρες με πήρε ο ύπνος, είναι όμως ώρα να ξεκινήσουμε, για να μαζέψουμε τα δίχτυα. Έχω μετά βίας πέντε λεπτά για να ετοιμαστώ, ο Κώστας κι ο πατέρας του είναι ήδη μέσα στη βάρκα και με περιμένουν. Αναπολώ με νοσταλγία κάποιες αντίστοιχες παλιές μου εμπειρίες στη θάλασσα. Μόνο που τότε δεν ξεκινούσαμε ποτέ για δίχτυ ή για παραγάδι, χωρίς να πιούμε ένα καφεδάκι. Εδώ στον Άγιο Αχέλειο οι φύλοι μου είναι απόλυτα προστηλωμένοι στη δουλειά τους, κατά τέτοιες μικροχαρές τις θεωρούνε πολυτέλειες. Αναγκάζομαι να προσαρμοστώ με τα δεδομένα της περιοχής και πηδάω στη βάρκα χωρίς καφέ.

Ο Άγιος Αχέλειος ξεμακράνει πολύ γρήγορα, τα λιγοστά του φώτα αδυνατίζουν όλο και περισσότερο. Κάθομαι κατάπλωδα με την πλάτη γυρισμένη στον αέρα. Σηκώνω όσο μπορώ τον γιακά της νιτσεράδας μου, χαμηλώνω το σκούφο σχεδόν μέχρι τα μάτια μου, το κρύο είναι τουσυχτερό. Ο Κώστας βολεύεται στο κέντρο της βάρκας, βάζει ένα μικρό σωρό δίχτυα για προσκέφαλο και αποκομιέται αμέσως. Ο κυρι-Γιώργης είναι πάντα στο τιμόνι. Φαίνεται, πως αυτή είναι η κατανομή των όρλων τους, μέχρι ν' αρχίσει το σήκωμα των δίχτυών.

Η βάρκα κόβει σαν τεράστιο μαχαίρι τα ήρεμα νερά της λίμνης, υπολογίζω την ταχύτητά της στα 7 με 8 μίλια. Είμαι καταδικασμένος σε απόλυτη απράξια μέσα στη νύχτα, για να περάσει η ώρα σηκώνω τα μάτια μου στον ουρανό. Βρίσκω αμέσως τον Πολικό Αστέρα σε απόλυτη ευθεία μπροστά μου, επομένως ο Νότος βρίσκεται ακριβώς πίσω από την πλάτη μου.

Η ατμόσφαιρα είναι απόψε πεντακάθαρη, χωρίς την παραμικρή καταχνιά. Δεν υπάρχουν καθόλου φωτεινές ανταύγειες στην περιοχή, εκτός από τα μακρινά φωτάκια των χωριών. Το φεγγάρι εξάλλου είναι νέο με αδύνατο φως ακόμα. Όλα αυτά συντελούν, ώστε να έχω πάνω από το κεφάλι μου, έναν από τους συναρπαστικότερους νυχτερινούς ουρανούς, που έχω δει στη ζωή μου. Λίγο πιο

κάτω από το φεγγάρι, στη διεύθυνση της Ανατολής, στέλνει το φως του το λαμπρότερο ουράνιο σώμα, η Αφροδίτη. Λάμπει τόσο έντονα, που σχηματίζει στα γαλήνια νερά της λίμνης ένα λεπτό φωτεινό μονοπάτι σε ελάχιστη απόσταση από αυτό της Σελήνης. Με μεγάλη μου έκπληξη διαπιστώνω, δύτι και ο Δίας που βρίσκεται στη Δύση, σχηματίζει κι αυτός το δικό του μονοπάτι. Ποτέ ως τώρα δεν έχα παρατηρήσει, δύτι εκτός απ' το φεγγάρι, υπάρχουν κι άλλα ουράνια σώματα που μπορούν, σε συνθήκες ιδανικές, να δημιουργούν φωτεινούς δρόμους στην επιφάνεια του νερού.

Ακριβώς πίσω από την πλάτη μου, στο Νότο, λάμπει άλλο ένα άστρο. Είναι ο Σείριος, το κατά σειρά τρίτο λαμπρότερο ουράνιο σώμα, που βλέπουν απόψε τα μάτια μου. Πιο πάνω και λίγο δυτικότερα, ξεχωρίζει ανάμεσα στα αναρίθμητα άστρα, ο υπέροχος τραπέζοειδής αστερισμός του Ωρίωνα, με τους λαμπτερούς Bellatrix, Rigel, Betelgeuse και τον Ανώνυμο τέταρτο, που συμπληρώνει την συντροφιά.

Για αρκετή ώρα συνεχίζω να εξασκώ την μνήμη και την παρατηρητικότητά μου, σ' αυτές τις ιδανικές ουράνιες συνθήκες. Ο κυρι-Γιώργης από την πλευρά του, με μοναδικό δργανο πλοϊγησης την πολύχρονη εμπειρία του, εξακολουθεί να τηρεί με απίστευτη ακρίβεια την πορεία του προς Νότο, τόση ώρα δεν έχω παρατηρήσει την παραμικρή απόκλιση από τον Πολικό Αστέρα.

Ο ίχος της μηχανής αλλάζει, η ταχύτητα παίρνει να ελαττώνεται. Χωρίς κανένα ξυπνητήριο ανοίγει ο Κώστας τα μάτια του, σηκώνει το κεφάλι και προσπαθεί να προσανατολισθεί παρατηρώντας τους σκούρους δύκους της στεριάς στις δύθες της λίμνης. Η ταχύτητα χαμηλώνει ακόμη περισσότερο, η μηχανή δουλεύει τώρα στο θελαντί. Κοιτάζω το ρολόι μου, 35 ακριβώς λεπτά από τον Άγιο Αχέλειο.

-Φτάσαμε; φωτάει ο Κώστας.

-Κάπου εδώ είμαστε, απαντάει ο πατέρας του. Έχετε ποτε επιχειρήσει να εντοπίσετε μικρή σημαδούρα τη νύχτα; Δεν είναι καθόλου εύκολο. Όρθιοι και με ολάνοιχτα τα μάτια, ερευνούμε συστηματικά την περιοχή και κάποια στιγμή, με τη βοήθεια ενός ισχυρού φακού, ξεχωρίζουμε τη λευκή σημαδούρα. Ο Κώστας αναλαμβάνει δράση, ο κυρι-Γιώργης είναι στα κουπιά, εγώ ετοιμάζω την φωτογραφική μου μηχανή. Αρχίζει ο Κώστας να σηκώνει τα δίχτυα, περνούν τα λεπτά, ο σωρός στο κέντρο της βάρκας μεγαλώνει, τα

Μόλις μερικά δευτερόλεπτα πριν ο Κώστας έχει φέρει μέσα στη βάρκα ένα μεγάλο γριβάδι, που ζυγίζει τουλάχιστον 6 κιλά. Σε παλιότερες εποχές, που τα ψάρια ήταν άφθονα στη λίμνη, τέτοιο μέγεθος θεωρείτο πολύ συνηθισμένο. (ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ)

δίχτυα ανεβαίνουν άδεια, όπως έπεισαν. Αρχίζω να αδημονώ, δεν έχω την παραμικρή εμπειρία από ψάρεμα στη λίμνη.

-Κάπι χτυπάει, λέει ο Κώστας.
Ετοιμάζω τη μηχανή μου αλλά κουνάει το κεφάλι του.

-Είναι μικρό, δεν αξίζει τον κόπο.

Είναι ένα μισούκιλο γριβάδι, πολύ μικρό για τα δεδομένα των φίλων μου. Αμέσως μετά ακολουθεί μια μεγάλη "πεταλούδα", ψάρι που δεν φημίζεται καθόλου για την νοστιμιά του. Το ένα μετά το άλλο τα δίχτυα τελειώνουν, παίρνουν τη θέση τους μέσα σε μεγάλα πλαστικά τελάρα. Αρκετά ψάρια, πεταλούδες και γριβάδια, ανεβαίνουν στη βάρκα, κανένα όμως σύμφωνα με τον Κώστα δεν καλύπτει τις προδιαγραφές του για φωτογράφιση. Ξαφνι-

κά συνειδητοποιώ, ότι τα δίχτυα κοντεύουν να τελειώσουν, χωρίς να έχω καμιά αξιόλογη φωτογραφία στη μηχανή μου. Αρχίζω λοιπόν να φωτογραφίζω δύτι βγαίνει.

-Ετοιμάσου!, ακούγεται κάποια στιγμή να λέει ο Κώστας.

Ετοιμάζω το φλας σιωπηλός, χωρίς την παραμικρή ερώτηση. Τέτοιες στιγμές απαιτείται σιωπή, άλλωστε ο φίλος μου δεν θα μου λεγε να ετοιμαστώ, χωρίς σοβαρό λόγο. Είναι μια διαδικασία αργή και κουραστική, που δεν κρατάει όμως παραπάνω από τρία λεπτά. Στο τελικό στάδιο ο Κώστας φέρνει το ψάρι δίπλα στην κουπαστή, με μια επιδέξια κίνηση περνάει γύρω του την απόχη και το σίγχει μέσα στη βάρκα. Είναι ένα μεγάλο γριβάδι, που ξεπερνάει τα έξι κιλά. Λίγο αργότερα ακο-

λουθεί άλλο ένα, τριών κιλών περίπου. Σχεδόν ταυτόχρονα τελειώνουν και τα δίχτυα. Παίρνει να χαράζει. Εδώ και ώρα τα πιο αδύνατα άστρα έχουν εξαφανισθεί, ο Δίας έχει χαθεί χαμηλά στον ορίζοντα. Το Φεγγάρι και η Αφροδίτη αντιστέκονται για λίγο ακόμα, πολύ γρήγορα όμως ξεθωριάζουν κι αυτά, δεν θυμίζουν σε τίποτε τους λαμπτρούς κυρίαρχους της νύχτας. Ένα ψυχρό αεράκι ωριδώνει τα νερά της λίμνης. Εδώ και ώρα δεν αισθάνομαι τα πόδια μου, οι χοντρές κάλτσες δεν αποδείχθηκαν επαρκείς απέναντι στην ακινησία και την υγρασία.

Ροδίζει η Ανατολή πίσω από τα βουνά στη μεριά της Φλώρινας, ο ήλιος δεν θ' αργήσει να βγει. Οι πρώτες του ακτίνες σημαδεύουν όπως πάντα το ύψωμα του Νικηφόρου Ουρανού και το Τσουτσούλι. Πέντε λεπτά πριν από τις οχτώ, τέσσερις ακριβώς ώρες από τη στιγμή που ξεκινήσαμε, ο κυρι-Γιώργης δένει την βάρκα στην αποβάθρα. Λίγη ώρα αργότερα η Βέρα μάς ετοιμάζει ζεστό καφέ και πρωίνο μπροστά στο αναμμένο τζάκι.

Είναι ο τελευταίος καφές που πίνουμε στον Άγιο Αχμάλειο. Σε λίγη ώρα ο κυρι-Γιώργης θα μας μεταφέρει με την βάρκα του στην αντικρινή στεριά. Κι εκεί, αντί για άλλο χαιρετισμό, θα ξαναπούμε "Καλή αντάμωση".

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΤΗΛ. ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ: 0385

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ
ΠΡΕΣΠΑ-ΦΛΩΡΙΝΑ: 50 ΧΙΛ.
ΠΡΕΣΠΑ-ΚΑΣΤΟΡΙΑ: 54 ΧΙΛ
ΦΛΩΡΙΝΑ-ΘΕΣ/ΝΙΚΗ: 166 ΧΙΛ.
ΦΛΩΡΙΝΑ-ΑΘΗΝΑ: 540 ΧΙΛ.

ΔΙΑΜΟΝΗ

Αγ. Γερμανός
ΣΕΝΩΝΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΗΛ.
51355, 51320
ΔΩΜΑΤΙΑ ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ ΤΗΛ 51442,
51443
ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΣΙΚΟΥ Χ. ΤΗΛ. 51344, 51300
Ψαράδες
ΣΕΝΩΝΑΣ ΑΓΡ. ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΨΑΡΑΔΩΝ ΤΗΛ. 46015
ΔΩΜΑΤΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Λ. ΤΗΛ
46107
ΔΩΜΑΤΙΑ ΓΙΑΝΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ. ΤΗΛ
46238

ΠΑΝΤΣΙΟΣ Σ. ΤΗΛ 46238
ΣΙΑΛΤΣΗΣ Κ. ΤΗΛ 46202
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Σ. ΤΗΛ 46273
Μικρολίμνη
ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΗΛ 45931
ΔΩΜΑΤΙΑ ΧΑΣΟΣ ΤΗΛ. 43931, 61221
Αγ. Αχιλλείος
ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΗΛ. 46601, 46112
Πύλη
-ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΗΛ 46315
Λαιμός
ΣΕΝΩΝΑΣ ΡΑΛΛΗ 51229

Με τον πρόσσφατο νόμο Καποδίστρια η περιοχή έχει κηρυχθεί σε **ΔΗΜΟ ΠΡΕΣΠΩΝ**, με έδρα τον **ΛΑΙΜΟ** και Δήμαρχο τον κ. **ΓΕΡΜΑΝΙΔΗ ΙΩΑΝΝΗ**. Τα χωριά που αποτελούν τον Δήμο Πρεσπών είναι: **Πισσοδέρι, Καλλιθέα, Πλατύ, Λαιμός, Αγ. Γερμανός, Ψαράδες, Αγ. Αχιλλείος, Πύλη και Βροντερό**. Στην περιοχή υπάρχει βενζινάδικο, καθώς και **Αστυνομικό Τμήμα με τηλ. 51249**.

ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΟΡΙΑΚΗΣ ΦΥΛΑΞΗΣ,
ΠΥΑΝΗ ΠΡΕΣΠΩΝ ΤΗΛ. 46414, FAX 46404
ΚΕΝΤΡΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΤΟΝ ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟ ΤΗΛ 51452
ΣΤΟΥΣ ΨΑΡΑΔΕΣ 46316
ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΕΣΠΩΝ
ΤΗΛ 51211, 51245

Σ' όλη την περιοχή υπάρχουν ταβέρνες με φρέσκο ψάρι και τοπικές σπεσιαλιτέ. Κάθε Αύγουστο το μεγάλο πολιτιστικό γεγονός της περιοχής είναι το Φεστιβάλ που γίνεται στον Αγ. Αχιλλείο με συμμετοχή κορυφαίων καλλιτεχνών. Από τους Ψαράδες ξεκινούν καθημερινά βάρκες για επίσκεψη στα περίφημα Ασκηταριά.

Το 4ωρο νυχτερινό ψάρεμα στη λίμνη έχει τελειώσει. Στο πρώτο φως του ήλιου το κρύο είναι ακόμα τσουχτερό. Ο

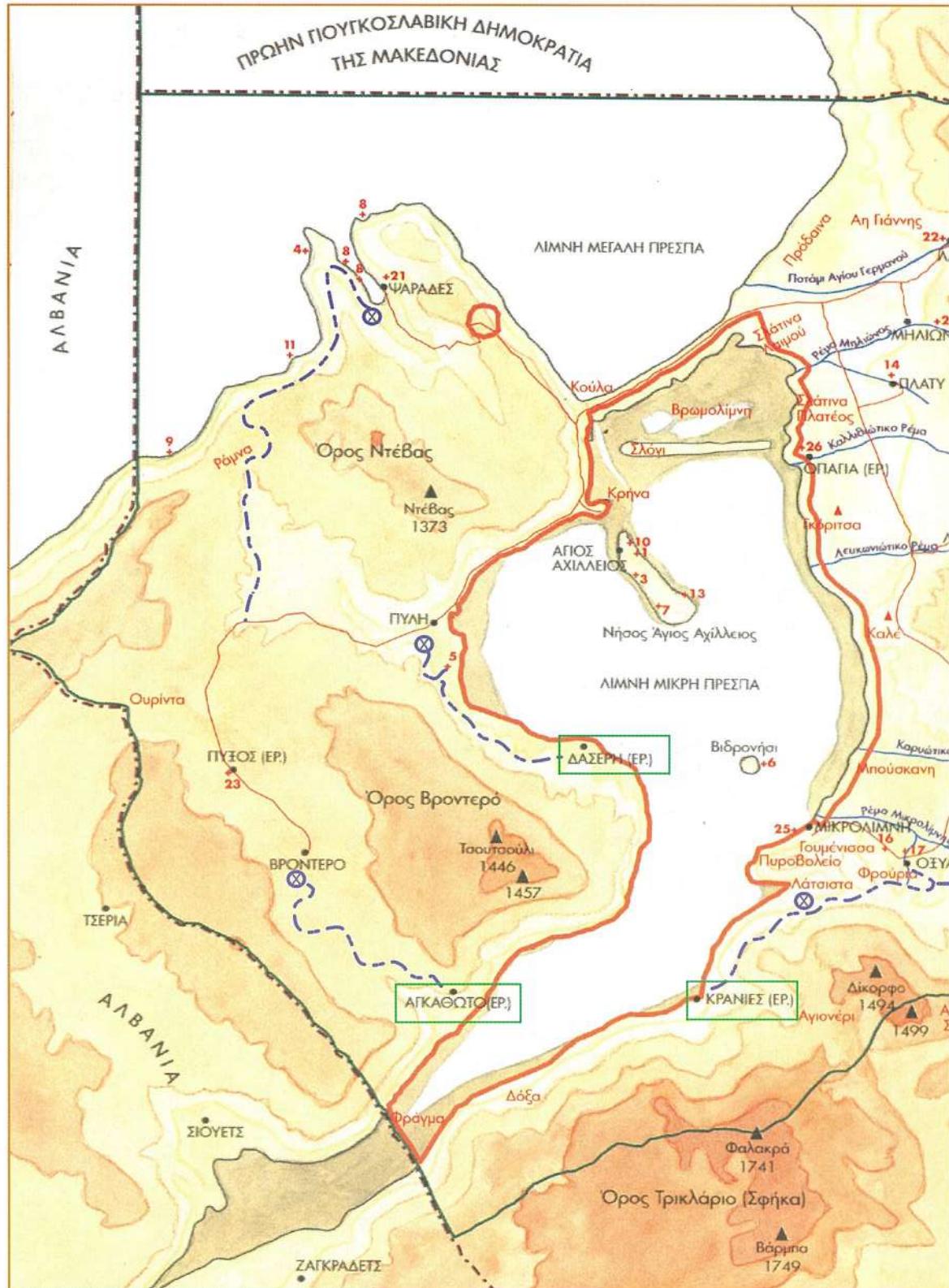
Κώστας συγκεντρώνει μέσα σε χοντρό δίκτυο όλη την ψαριά, που θα μείνει βυθισμένη για λίγες ώρες μέσα στο νερό, δίπλα στον καλαμιώνα.

(ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΠΙΟΥΡΑΚΗΣ)

ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ABAÑA

Χάρτης με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της περιοχής των Πρεσπών από το βιβλίο ΠΡΕΣΠΑ του Γιώργου Κατσαδωράκη.

- Όρια Κρατών
- Ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι
- Όρια περιφερειακής ζώνης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών
- Ζώνη Απόλυτης Προστασίας (πυρήνας) Εθνικού Δρυμού Πρεσπών
- ⊗ Αφετηρία διαδρομών
- Ακολουθούμενη διαδρομή

Κυριότερα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία

1. Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου (τέλος 10ου αι. μ. Χ.)
2. Άγιος Γερμανός (αρχές 11ου αι.)
3. Δώδεκα Απόστολοι (11ος - 12ος αι.)
4. Ασκηταριό Μεταμόρφωσης (13ος αι.)
5. Άγιος Νικόλαος (12ος-14ος αι.)
6. Ανώνυμος Ναός
7. Άγιος Δημήτριος (14ος αι.)
8. Τοιχογραφίες στους βράχους (1455-6, 1373, 1827)
9. Παναγία Ελεούσα (τέλη 14ου αι.)
10. Άγιος Γεώργιος (15ος αι.)
11. Μικρή Ανάληψη (ίσως 15ος αι.)
12. Υπαπαντή (ίσως 15ος αι.)
13. Παναγία Πορφυρά (15ος αι.)
14. Άγιος Νικόλαος (Αγία Σωτηρία, 1591)
15. Άγιος Αθανάσιος (1816)
16. Αγία Παρασκευή (1868)
17. Άγιος Αθανάσιος (19ος αι.)
18. Άγιος Νικόλαος (1868)
19. Άγιος Αθανάσιος (19ος αι.)
20. Αγία Παρασκευή (β' μισό 19ου αι.)
21. Ανάληψη (β' μισό 19ου αι.)
22. Κοίμηση Θεοτόκου (1893)
23. Αγία Παρασκευή (1899)
24. Αγία Παρασκευή (1905)
25. Άγιος Αθανάσιος (1908)
26. Άγιος Νικόλαος (1925)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. "ΠΡΕΣΠΑ μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο", Γ. ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ,, ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟΣ 1996.
2. "ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ", ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ 1991.

